

PAINAJAISESTA PELASTUS

Nuorten ääni lastensuojelun avohuollossa

Minna Flyktman

Petra Jäppinen

Päättötyö, syksy 2009

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Päihteet ja syrjäytyminen II

Ylempi ammattikorkeakoulu-
tutkinto

TIIVISTELMÄ

Flyktman, Minna & Jäppinen, Petra. Painajaisesta pelastus. Nuorten ääni lastensuojelun avohuollossa. Järvenpää, syksy 2009, 72 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma. Pääteet ja syrjäytyminen. Sosionomi, ylempi AMK.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää millaisia olivat lastensuojelun avohuollon asiakasnuorten kokemukset lastensuojelusta sekä miten nuorten osallisuus ja kuuleminen heidän asiakasprosessissaan toteutui. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa vähän tutkitusta aiheesta sekä nostaa esiin näkökulmia nuorten kanssa tehtävään lastensuojelutyöhön. Nuorten kokemusten ja mielipiteiden avulla nostettiin esille avohuollon lastensuojelutyön kehittämistarpeita.

Tutkimusta varten haastateltiin seitsemää 16–19-vuotiasta lastensuojelun avohuollon asiakasnuorta. Aineisto kerättiin teemahaastattelujen avulla, joiden tueksi hahmoteltiin nuorten elämäntarinoita. Aineisto analysoitiin teemoittelun avulla, ja aineistosta esiin nousseista elämäntarinoista tyypiteltiin kahden nuoren tarinat. Tarinoiden kautta kuvataan lastensuojelunuorelle tyypillisiä elämänvaiheita, asiakkuuteen johtaneita syitä sekä tuodaan esiin nuoren ääni lastensuojelun keskiöstä.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että nuorten kuuleminen ja osallisuus eivät toteudu asiamukaisella tavalla. Nuori kokee lastensuojelun negatiiviseksi, kun hän ei ole tullut riittävästi kuulluksi. Nuorten toiveena oli, että heidän toiveitaan ja mielipiteitään kuultaisiin entistä enemmän ja että niillä olisi todellista painoarvoa mietittäessä lastensuojelullisia toimenpiteitä.

Nuorten kokemusten perusteella lastensuojeluasiakkuudesta on ollut hyötyä, kun nuori on itse pyytänyt ja hakenut apua. Lastensuojelu on muuttunut pelottavasta ja hämmentävästä ehkä vastentahtoistakin tahosta positiiviseksi kokemukseksi. Osalle nuorista lastensuojelun tarjoama tuki on ollut koko elämän kantava voima.

Avohuollon lastensuojelutyössä nuoren kuulemiseen ja kohtaamiseen tulisi panostaa nykyistä enemmän. Nuorelle on tärkeää, että hänet kohdataan aidosti ja empaattisesti ja että juuri hänestä ollaan kiinnostuneita. Häntä ei saa tuomita tehtyjen virheiden perusteella vaan kannustaa ja motivoida elämässään eteenpäin. Lastensuojelulainkin velvoitteet, nuoren omat tapaamiset ilman vanhempia ovat perusedellytys kuulluksi tulemisen kokemiselle. Myös tiedon lisääminen lastensuojelupalveluista ja työskentelyprosessin etenemisestä ovat pohjana onnistuneelle lastensuojeluasiakkuudelle.

Asiasanat: lastensuojelu, lastensuojelulaki, lastensuojelun avohuolto, osallisuus, kuulluksi tuleminen

ABSTRACT

Flyktman, Minna & Jäppinen, Petra. Rescue from a nightmare. Young social work customers' experiences with open care child welfare. 72 p., 2 appendices.
Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2009.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Drugs and Marginalisation. Degree: Masters of Social Services.

The aim of this thesis was to scrutinize young social work customers' experiences with the child care process as well as to find out how these experiences have been recognized and involved in their further care. The research produced information about a topic less studied in Finland and brought up possible angles for child welfare. Examining young customers' experiences and opinions hopefully add to the development of means of open care child welfare in the desired direction.

The data consists of interviews of seven 16–19-year-old youth care customers. The data was gathered by theme interviews, supported by rough sketches of the youths' life stories. The data was analyzed with a method of theme and typified into two prototype life stories. These life stories illustrate both typical incidents of a young social work customer as well as the episodes and consequences leading into becoming a social work customer at an early age.

One of the major findings of this study shows that the youths' experience is not heard, recognized nor involved adequately in care process. As hearing and involvement are neglected, the young person views child welfare negatively. The young themselves wish that their needs would be recognized more and that their experiences would have true value in planning child care treatment.

According to this study, the most efficient results have been achieved in cases where the youth asked and sought for help him or herself. In these situations, the idea of a confusing, possibly even frightening, child welfare institution has been transformed into a positive experience. For some, the support provided by child welfare has carried and helped them through their lives.

In open care child welfare it is essential to improve ways of hearing and encountering young customers. It is important for them to be genuinely and empathetically met and to have a feeling of being truly taken an interest in. The customer must not be judged because of errors and mistakes, instead, he or she needs spurring and encouraging into taking the control of their own lives.

For children and youth, meeting with social workers confidentially, without parents, is fundamental for a sense of being heard and acknowledged. This right to private hearings is included in the Child Welfare Act. Additional research and knowledge about youth and child welfare services and its processes form the bases of successful relationships and results with the customers.

Keywords: child welfare, Child Welfare Act, open care, child participation, hearing

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	8
2.1 Lasten suojele.....	8
2.2 Lastensuojelu.....	9
2.2.1 Avohuollon tukitoimet	11
2.2.2 Sijoitus ja huostaanotto	12
2.2.3 Perhetyö ja sosiaaliohjaus	13
2.2.4 Jälkihuolto	15
2.3 Osallisuus ja kuulluksi tuleminen	16
2.4 Nuori lastensuojelussa.....	18
2.5 Aikaisemmat tutkimukset.....	20
3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUSMENETELMÄ	22
3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	22
3.2 Kvalitatiivinen käytäntötutkimus	22
3.3 Aineiston kerääminen.....	24
3.4 Teemahaastattelu ja elämänjana.....	26
3.5 Aineiston analyysi	28
3.6 Tutkimuksen eettisyys.....	30
4 NUORTEN KOKEMUKSET	32
4.1 Tutkimuksemme nuoret	32
4.2 Lastensuojelu nuorten silmin	34
4.3 Ensimmäiset kokemukset lastensuojelusta	35
4.4 Sijoitukset ja niiden pelko	36
4.5 Kuulluksi tuleminen	38
4.6 Osallisuus ja avun kokemukset	41
5 NUORTEN ELÄMÄNTARINAT	45
5.1 Tarinoiden taustaa	45
5.2 Jennan tarina.....	46
5.3 Jonin tarina.....	50
6 NUORTEN KANSSA TEHTÄVÄN TYÖN KEHITTÄMINEN	54

6.1 Oikeus riittävän tiedon saantiin.....	54
6.2 Kuule nuorta.....	58
6.3 Kohtaava ja pysyvä työntekijä	60
7 LOPUKSI.....	63
LÄHTEET	66
LIITE 1.....	70
LIITE 2.....	72

1 JOHDANTO

Yhteiskuntamme viimeaikaiset rajut muutokset ovat heijastuneet perheiden elämään ja lisänneet arjen ongelmia. Vanhempien kyky huolehtia ja turvata lastensa terve kasvu ja kehitys on heikentynyt. Tämä on lisännyt yhteiskunnan vastuunottoa tulevien sukupolvien hyvinvoinnista. Epävakaiden työmarkkinoiden, lisääntyneiden päihde- ja mielenterveysongelmien seuraukset tulevat esille selkeimmin lastensuojelussa. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet jyrkästi ja lasten ja nuorten ongelmat hankaloituneet näkyen yhä lisääntyneinä huostaanottoina.

Kummallakin tutkijalla on takanaan yli kymmenen vuoden työura lasten ja nuorten parissa toimimisesta. Nykyisessä työssämme, lastensuojelun avohuollon sosiaalihojaajina, nuoret asiakkaat ovat työskentelymme keskiössä. Työmme painopisteenä on nuoren ja hänen perheensä tukeminen, jotta nuoren asuminen kotona olisi mahdollista. Nuorten kanssa tehtävä sosiaalityö koetaan kuitenkin usein hankalaksi ja nuoret haasteelliseksi kohderyhmäksi. Toiminta-alueellamme Helsingissä lastensuojelun asiakkaista yhä suurempi osa on 13–17-vuotiaita nuoria (Myllärniemi 2006, 4). Koemme, että nuorten kanssa tehtävän lastensuojelun avohuollon käytäntöjen kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta kalliilta ja raskailta huostaanottoprosesseilta vältyttäisiin. Kitinojan (2005, 265) tutkimuksen mukaan yli 80 prosenttia sijoitetuista nuorista olivat olleet avohuollon tukitoimien piirissä ennen sijoitusta. Näillä tukitoimilla ei kuitenkaan kyetty ehkäisemään sijoituksia. Avohuollon tukitoimien sisällön, kattavuuden ja tehokkuuden parantaminen on suuri haaste päättäjille sekä lastensuojelutyötä tekeville tahoille.

Koemme, että nuoren kuulemiselle ja osallisuudelle lastensuojelussa tulisi luoda yhä paremmat edellytykset; näin nuorten kanssa tehtävä työkin koettaisiin helpompana. Yhteisen kielen löytäminen nuoren kanssa on tärkeää. Työskentelyyn tulisi mahtua riittävästi aikaa aidolle kuuntelemiselle ja nuoren motivoinnille. Nuorten lastensuojeluasiakkaiden äänen esille tuominen herättää kiinnostusta myös yhteiskunnallisen päätöksenteon tasolla. Lapsiasianvaltuutettu Maria-Kaisa Aula totesi Talentian asiantuntijapäivillä 11.3.2009, että lasten ja nuorten kokemuksista palveluiden käyttäjänä on olemassa tutkimustietoa maassamme aivan liian vähän. Opinnäytetyömme pyrkii omalta osaltaan vastaamaan tähän vajeeseen.

Opinnäytetyömme pääosassa ovat lastensuojelun avohuollon asiakasnuoret, joiden äänen esiin tuominen on työmme päätavoite. Tarkoituksena on tuoda kuuluviin nuorten kokemuksia siitä, kuinka heidän osallisuutensa asiakasprosessissa on toteutunut. Pyrimme selvittämään, kuinka lastensuojelutyötä tulisi tehdä, jotta nuori tulisi kokonaisvaltaisesti huomioiduksi. Lisäksi pyrimme löytämään tutkimuksen kautta hyviä ja toimivia työkäytäntöjä nuorten kanssa toimimiseen. Toivomme, että tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää arjen lastensuojelutyössä. Uskomme tutkimuksestamme olevan hyötyä nuorten kanssa tehtävän työn kehittämisessä.

Tutkimalla työtämme ja haastatteleamalla nuoria tulemme samalla peilanneeksi omaa ammatillisuuttamme. Saatamme kohdata kritiikkiä tekemäämme työtä kohtaan, mutta siitä huolimatta olemme valmiit tuomaan nuorten tärkeät mielipiteet esille. Tutkimusprosessin kautta meille avautuu mahdollisuus pohtia työtämme lastensuojelussa sekä kuinka voisimme siinä kehittyä. Tutkimuksemme voidaan ajatella toimivan oman ammatillisuutemme peilinä.

2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Lasten suojelu

Lasten suojelun perusta on kansainvälisesti tunnustetuissa lapsen oikeuksissa. Näitä ovat muun muassa etusija erityiseen suojeluun, oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lasten suojelun tavoitteena on turvata nämä oikeudet kaikille lapsille edistämällä lasten hyvinvointia, kehittämällä palveluja kasvatuksen tukemiseksi sekä toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (Taskinen 2008, 10; Unicef i.a.)

Tutkimuksessamme lastensuojelulla viittaamme viimesijaiseen, lastensuojelulain säätelemään ja kuntien toimesta toteutettuun lastensuojelutyöhön, jota toteutetaan paikallisissa sosiaalitoimistoissa. Lasten suojelu on kuitenkin paljon laajempi kokonaisuus ja se tulee käsittää laajasti kaikkia kansalaisia koskevaksi tehtäväksi. Yhteiskunnan tulevaisuuden kehitys on riippuvainen lasten hyvästä kehityksestä, joten lasten hyvinvointiin panostaminen on olennaisen tärkeää. Lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi tarvitaan laajoja yhteiskunnallisia toimia, joihin lastensuojelu omalta osaltaan vastaa. Lasten asemaan heijastuu muun muassa vanhempien työttömyys, perheiden taloudelliset vaikeudet sekä vanhempien päihteidenkäyttö. Näihin yhteiskunnallisiin toimin puuttumalla edesautetaan kaikkien lasten hyvinvointia. (Taskinen 2008, 10.)

Lapsen erityisasema on huomioitu ja turvattu maassamme laajalti lainsäädännössä. Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on tukea perheiden ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta laaditulla lailla pyritään turvaamaan lapsen tasapainoinen kehitys hänen yksilöllisten tarpeidensa ja toiveidensa mukaisesti. Tärkeää on turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja vanhempien välillä. Lapsen hyvä hoito ja kasvatusta sekä ikätasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito ovat lapsen perusoikeuksia, jotka sisältyvät lakiin. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 8.4.1983; Taskinen 2008, 14.)

Lasten ja vanhempien keskinäinen huoltovelvollisuus on ollut aina olemassa, yhtä lailla kuin sen toimimattomuus. Yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsen huolenpidossa on puutteita. Tällöin lastensuojeluviranomaisten tehtävänä on auttaa lasta ja perhettä turvaamalla lapsen suotuisat kasvuolosuhteet. (Pulma 2004, 11; Taskinen 2008, 14–15.)

2.2 Lastensuojelu

Vuoden 2008 alusta voimaan tulleella uudella lastensuojelulailla pyritään turvaamaan lapsen ja nuoren oikeus arvokkaaseen elämään ja mahdollisuus turvallisiin ihmissuhteisiin. Laissa kiinnitetään erityisesti huomiota lapsen edun toteutumiseen, ennalta ehkäisyyn, yhteistyöhön viranomaisten kesken, työskentelyn suunnitelmallisuuteen sekä annetun tuen vaikuttavuuden parantamiseen. Lapsen aseman turvaamiseen pyritään perhekohtaisella lastensuojelun sosiaalityöllä. Sen muotoja ovat: lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto sekä jälkihuolto. (Päkkilä 2008, 161; Taskinen 2008, 12, 23.)

Lastensuojelun asiakkuus käynnistyy usein lastensuojeluilmoitusten kautta, jonka voi tehdä kuka tahansa yksityinen henkilö. Myös perhe itse, niin vanhemmat kuin lapsetkin voivat hakeutua lastensuojelun avun piiriin ja pyytää apua tilanteeseensa. Laki velvoittaa lasten ja nuorten kanssa toimivia työntekijöitä aina tekemään ilmoituksen kunnan lastensuojeluun, mikäli epäilevät lapsen hyvinvoinnissa, kasvussa tai kehityksessä olevan puutteita. Kynnystä lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on madallettu verrattuna aikaisempaan lakiin, jotta lapsen etu turvattaisiin yhä paremmin. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen ohittaa kaikki salassapitosäännökset. (Räty 2007, 144.)

Lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus tutkia ilmoitukset ja arvioida, onko lapsi tai nuori lastensuojelun avun tarpeessa. Mikäli lastensuojeluilmoituksen todetaan olevan aiheellinen, on aloitettava lastensuojelutarpeen selvitys. Lastensuojelun selvityksen tarkoituksena on pysähtyä kohtaamaan lapsi ja vanhemmat. Tavoitteena on kuulla lapsen kokemuksia hänen arjestaan sekä selvittää lapsen elämään liittyviä vaikeuksia, vahvuuksia ja voimavaroja itsensä ja vanhempien kanssa. Lapsen tilanteen kartoittamisen

tavoitteena on arvioida lapsen avun tarve. (Taskinen 2008, 34; Tulensalo & Muukkonen 2005, 310.)

Lastensuojelutarpeen selvityksessä tarkastellaan, tarvitseeko perhe lastensuojelun tarjoamaa apua vai selviävätkö he oman verkostonsa ja mahdollisesti muiden viranomaisien tuella. Tämä edellyttää perheen historian selvittämistä, nykyhetken tarkastelua sekä tulevaisuuteen suuntaamista. Selvityksen tekeminen on yhteinen prosessi lapsen ja häntä hoitavien aikuisten välillä. Mikäli yhteistyöhön ei jostain syystä kyetä, selvitys voidaan tehdä vastoin huoltajan tai lapsen tahtoa. (Taskinen 2008, 34–37.)

Lastensuojelutarpeen selvityksellä on selkeät raamit. Se tulee tehdä parityönä ja sen on valmistuttava kolmen kuukauden kuluessa. Selvityksen tulee sisältää; lapsen tapaamisia henkilökohtaisesti, neuvotteluja huoltajien kanssa sekä yhteistyötä tai yhteydenpitoa perheelle tärkeisiin viranomaisiin. Selvityksestä tehdään kirjallinen yhteenveto, johon kootaan esille perheen vahvuuksia ja muutostarpeita. Yhteenveto käydään läpi yhdessä perheen kanssa. Selvityksen valmistuttua lastensuojeluasiakkuus joko jatkuu tai päättyy. (Taskinen 2008, 34–37.)

Mikäli selvityksen jälkeen asiakkuutta päätetään jatkaa, etenee prosessi suunnitelmalliseen työvaiheeseen. Perheen vastuusosiaalityöntekijä laatii yhdessä perheen sekä mahdollisten muiden yhteistyökumppanien kanssa asiakassuunnitelman. Siihen kirjataan työskentelyn tavoitteet, keinot sekä suunnitelman seuraava arviointiajankohta. Suunnitelman laatimisen jälkeen toteutetaan yhdessä sovittuja tavoitteita. Tavoitteiden saavutettua asiakkuus lopetetaan yhteisellä sopimuksella. (Karjalainen, Forslund-Raivaara & Pitkonen 2009, 118.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työ koostuu lastensuojeluilmoitusten tutkimisesta ja lapsen- ja perheen avuntarpeen kartoittamisesta. Hän päättää lastensuojelun asiakasprosessin aloittamisesta sekä suunnittelee ja järjestää perheelle avohuollon tukitoimia. Sosiaalityöntekijä arvioi tuen vaikuttavuutta ja päättää asiakkuuden jatkamisesta tai lopettamisesta. Mikäli lapsen terveys ja kehitys uhkaavat vakavasti vaarantua ja avohuollon tukitoimet on arvioitu riittämättömiksi, on sosiaalityöntekijän valmisteltava sekä toteutettava huostaanotto. Lastensuojelussa vallitsee niin sanottu lievimmän riittävän toimenpiteen periaate, jolla tarkoitetaan viranomaisen velvollisuutta valita käytettävissä

olevista toimenpidevaihtoehdoista lievin mahdollinen tapa puuttua perheen ongelmiin. Huostaanotto on aina viimesijainen toimenpide. (Kumpulainen 2003, 18; Rätty 2007, 19.)

Asiakassuhteen toimivuuteen vaikuttaa paljolti se, kuinka lastensuojelun asiakkaaksi tullaan. Asiakkuuden lähtiessä liikkeelle perheestä tai nuoresta itsestään, määrittyy asiakkuus erilaiseksi kuin niissä tapauksissa, joissa asiakkuus on pakollista ja tahdosta riippumatonta. Lastensuojelutyöskentelyssä on aina sisällytettynä tuen ja kontrollinen ristiriita. Asiakkaita pyritään tukemaan ja auttamaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tilanteen niin edetessä sosiaalityöntekijällä on oikeus ja velvollisuus puuttua perheen elämään hyvinkin radikaalisti huostaanottamalla ja sijoittamalla lapsi perheen ulkopuolelle. Tulkinnat ongelman luonteesta, toiminnan tarpeellisuudesta ja tavoitteesta voivat olla hyvin eriäviä niin työntekijöiden kuin asiakkaidenkin mielestä. Tämä tekee lastensuojelutyön hyvin haastavaksi. (Kivistö 2006, 20–21.)

2.2.1 Avohuollon tukitoimet

Avohuollolla tarkoitetaan lapsen tai perheen tukemista pääosin omassa elinympäristössään. Avohuollon tukitoimet ovat lastensuojelun keskeinen toimintamuoto. Niiden avulla perhettä pyritään tukemaan, jotta vakavammilta toimenpiteiltä vältyttäisiin. Avohuollon keskeisenä tehtävänä on lapsen kasvuolojen kehittäminen sekä vanhemmuuden ja vanhempien kasvatuskäytännön tukeminen. Avohuollon tukitoimien tulisi perustua vapaaehtoisuuteen ja niiden edellytyksenä on kaikkien osapuolten aktiivisuus ja osallistuminen. (Rätty 2007, 201–202.)

Lastensuojelulain (2007/417 13.4.2007) 34 §:n mukaan avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä:

1. jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä taikka kehitystä; taikka
2. jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.

Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä vahvistaa vanhempien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden

kasvatuskykyä ja mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimet suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä lapsen ja hänen hoidostaan vastaavien henkilöiden kanssa. Asiakassuunnitelman mukaisesti, avohuollon tukitoimina, voidaan järjestää erilaisia palveluja lapsen ja perheen tukemiseksi. Näitä palveluja ovat esimerkiksi perhetyö, tukiperhe- ja tuki-henkilötoiminta, vertaisryhmätoiminta, läheisneuvonpito, lomatoiminta sekä tukiasumistoiminta. Avohuollon tukitoimien on vastattava paikallista tarvetta, joten tukitoimien määrä ja laatu vaihtelevat kunnittain. (Taskinen 2007, 41–42.) Helsingin kaupungilla yllä mainitut palvelut kuuluvat lastensuojelun avohuollon piiriin.

Lapselle voidaan järjestää avohuollon tukitoimena myös perhe- tai laitoshoidon avohuollon sijoituksena. Avohuollon sijoitus tehdään yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa. Avohuollon sijoitusta ei voida käyttää huostaanoton vaihtoehtona, eikä sitä voi käyttää toistuvasti kuin välttämättömissä tilanteissa. (Taskinen 2007, 43–44.)

2.2.2 Sijoitus ja huostaanotto

Haastatteluihin osallistuneiden nuorten lastensuojelun asiakkuuden aikana on ollut voimassa sekä vuoden 1983 että vuoden 2007 lastensuojelulaki. Lastensuojelun toimenpiteinä sijoitukset ja huostaanotot ovat se alue, joka herättää eniten tunteita ja julkistakin keskustelua. Sijaishuollon järjestämisestä ja velvollisuudesta ottaa lapsi huostaan säädettiin vuoden 1983 sekä vuoden 2007 lastensuojelulaissa seuraavasti:

Sosiaalilautakunnan on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto vuoden 1983 lastensuojelulain 16§:n ja vuoden 2007 40§:n mukaisesti, jos

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään,
- 2) jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia, taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja

- 3) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Räty 2004, 96; Räty 2007, 227–228.)

Mikäli säännöksessä tarkoitettut olosuhteet täyttyivät kaikki yhtäaikaaisesti, sosiaalilautakunnalla on ehdoton velvollisuus huostaanottoon. Lapsi voidaan ottaa sosiaalilautakunnan huostaan asianomaisten suostumuksella tai tahdonvastaisesti. Huostaanotto voidaan tehdä myös kiireellisesti, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa. Huostaanotto jatkuu niin kauan kuin edellytykset siihen ovat olemassa, kuitenkin enintään 18 ikävuoteen asti. (Räty 2004, 96; Räty 2007, 217, 227.)

Ennen huostaanottoprosessiin ryhtymistä perhettä pyritään tukemaan avohuollon tukitoimien avulla ja sijoitus on aina viimesijainen toimenpide. Tukitoimien riittämättömyys tai niiden mahdottomuus tilanteessa tulee aina selvittää. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei lasta tai nuorta voitaisi välittömästi sijoittaa, jos lapsen etu sitä vaatii. Avohuollon tukitoimia ei näin ollen tule kokeilla lapsen kustannuksella ennen huostaanottoa. (Räty 2007, 227–228.)

2.2.3 Perhetyö ja sosiaaliohjaus

Perhetyö kuuluu lastensuojelulaissa määriteltyjen avohuollon tukitoimien piiriin. Perhetyöhön perheet ohjautuvat sosiaalityöntekijän kautta, jolla on päättävä ja koordinoiva rooli lastensuojelun perhetyössä. (Myllärniemi 2007, 17.) Helsingin kaupungin lastensuojelussa perhetyötä tekevät sosiaaliohjaajat, joiden pätevyysvaatimuksena on opisto- tai ammattikorkeakoulutasoinen pohjakoulutus. Nimikkeen vaihduttua perhetyöntekijästä sosiaaliohjaajaksi vuonna 2005 on perhetyötä alettu kutsua laajemmin myös sosiaaliohjaukseksi. Tutkimuksessa käytetään rinnakkain samaa tarkoittavina käsitteinä niin perhetyötä kuin sosiaaliohjaustakin kuvaamaan avohuollon suunnitelmallista, lakiin kirjattua perhetyötä.

Perhetyön asiakkuus eroaa lastensuojelun sosiaalityön asiakkuudesta siinä, että sen edellytyksenä ovat perheen suostumus sekä jonkinasteinen yhteistyöhalu. Perhettä voi-

daan kuitenkin motivoida ja velvoittaa ottamaan vastaan perhetyötä, mutta vastoin perheen tahtoa sitä ei voida aloittaa. Perhetyöhön sisältyy kuitenkin aina lastensuojelulle tyypillinen, tuen ja kontrollin kaksoisrooli. (Myllärniemi 2007, 17.)

Perhetyö on suunnitelmallista, tavoitteellista, monimuotoista ja määräaikaista tukea lastensuojeluperheille. Perhetyön keskeisimpänä tavoitteena on lapsen sijoituksen ehkäiseminen tukemalla perheen itsenäistä selviytymistä ja vanhemmuutta. Perhetyö näyttäytyy asiakasperheiden monimuotoisena tukemisena, arjen kasassa pitämisenä. Perhetyö on myös perheiden syvällistä tukemista ja puuttumista perheiden elämään. Tukemisen kohteena voivat olla sekä tilapäisessä tuen tarpeessa olevat sekä pitkäkestoista tukea tarvitsevat perheet. Perhetyön kohteena voi olla koko perhe tai työn keskiöön voidaan nostaa esimerkiksi perheen lapsi tai nuori. (Myllärniemi 2007, 16; Saarnio 2004, 240.)

Tutkimuksemme nuorista kaikki ovat olleet perhetyön asiakkaina. Osalla nuorista perhetyö on jatkunut jälkihuollon tukitoimena. Nuorten kanssa tehtävän perhetyön työtapa- ja ovat kahdenkeskiset keskustelut nimetyn sosiaalihoajaajan kanssa sekä perhetapaamiset vanhemman tai vanhempien kanssa. Perhetapaamisissa korostuu kodin yhteisten sääntöjen ja sopimusten luominen sekä niistä kiinni pitäminen. Nuoren huoltajaa tuetaan ja kannustetaan pitämään sovitusta säännöistä kiinni sekä vahvistetaan hänen kykyjään toimia johdonmukaisena ja turvallisena vanhempana nuorelle. Myös vanhemman motivoiminen ja ohjaaminen mahdollisen lisäavun piiriin on perhetyölle tyypillinen työmuoto. Yllättävän usein nuoren vanhemmat eivät itse ole motivoituneita ottamaan apua vastaan. Tällöin pääpaino sosiaalihoajaajan työskentelyssä on nuoren tukemisessa.

Nuoren kahdenkeskisillä tapaamisilla keskustellaan hänen arkeensa liittyvistä asioista: koulusta, asumisesta, kotiloista ja omasta jaksamisesta. Häntä ohjataan ja tuetaan hakemaan jatkokoulutus- ja kesätyöpaikkoja, etsitään mieluisaa harrastusta sekä autetaan viranomaisverkostoissa toimimisessa. Perhetyön tavoitteena on tukea ja kannustaa nuorta omassa kasvussaan ja kehityksessään. Jokaisen nuoren kanssa sovitaan yksilöllisesti perhetyön sisällöstä, ja työn sisältö lähtee nuoren tarpeista käsin. Sosiaalihoajaajan roolina on olla yhtenä perheen ulkopuolisena turvallisena aikuisena kulkemassa nuoren rinnalla kohti itsenäistä elämää. Tapaamiset sovitaan yhdessä nuoren ja hänen perheensä kanssa, ja tapaamistiheys vaihtelee viikoittaisista kerran kuussa tapahtuviin. Sosiaalihoajaajalla on vastuu perhetyön sisällön suunnittelusta ja tapaamisten dokumentoinnista.

Sovitusti nuori tapaa myös vastuusosiaalityöntekijäänsä, usein yhdessä sosiaaliohjaajan kanssa.

2.2.4 Jälkihuolto

Jälkihuoltoa, joka on määritelty lastensuojelulain 75§:ssä, on järjestettävä nuorelle sijaishuollon tai avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen. Jälkihuoltoa voidaan järjestää nuorelle, vaikka häntä ei olisi sijoitettu kodin ulkopuolelle, nuoren niin itse halutessaan. Näin nuorta voidaan tukea itsenäistymisessä, vaikka ehdotonta jälkihuoltovelvollisuutta ei olisikaan. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta. (Räty 2007, 391–394.)

Jälkihuolto voi merkitä riittävän taloudellisen tuen järjestämistä, ja se sisältää aina ammatillisen sosiaalityön tarjoamista. Sosiaalityöntekijä on vastuussa jälkihuollon kokonaissuunnitelmasta ja sen toteutumisesta. Jälkihuollon toteutuksen voi ostaa muualta ja jakaa monen toimijan kesken. Konkreettisia tavoitteita sisältävä jälkihuoltosuunnitelma laaditaan kaikille jo sijaishuollon aikana. Työntekijän tulisi auttaa nuorta tekemään suunnitelma, johon hän sitoutuu. Suunnitelman mukaisesti jälkihuollossa harjoitellaan kotiutumista ja itsenäisen elämiseen liittyviä tietoja ja taitoja. Yli 18-vuotiaalle nuorelle jälkihuoltopalvelut ovat vapaaehtoisia ja niitä suunnitellaan nuoren tarpeiden ja toiveiden mukaan. Usein avusta kieltäytyttyäänkin, mutta nuorella on oikeus ja mahdollisuus tulla takaisin avun piiriin aina 21-vuotiaaksi saakka. (Taskinen 2007, 88–89.)

Jälkihuollon tavoitteena on saattaa nuori takaisin kotiin tai itsenäiseen elämään, omillaan toimeen tulevaksi aikuiseksi. Jos nuoren lastensuojelun asiakkuus ja yhteydenpito loppuisivat esimerkiksi täysi-ikäisyyteen, biologiseen perheeseen takaisin muuttoon tai omaan asuntoon muuttamiseen, mahdollinen pitkäaikainen tuki keskeytyisi epätarkoituksenmukaisesti. Jälkihuollon aikana nuorelle karttuu itsenäistymistaitoja sekä koulutusmyönteisyys lisääntyy, millä on suuri merkitys tulevaisuuden kannalta. Nuoret tarvitsevat myös vahvistusta sille, että heidän hyvinvoinnistaan ollaan kiinnostuneita ja heitä tuetaan itsenäisen elämisen opettelussa. Jälkihuolto rakentuu sen pohjalta, mitä nuori itse tarvitsee. Onnistumisen kannalta on keskeistä, että nuorella on ainakin yksi hyvä

aikuis- tai viranomaissuhde. Nuoret kaipaavat aikuisen tukea arkisissa asioissa sekä vain keskustelukumppanina. (Känkänen & Laaksonen 2006, 45; Taskinen 2007, 88–89.)

Tutkimukseemme osallistuneista yli 18-vuotiaista nuorista kenelläkään ei ole ollut pitkää sijoitusta taustallaan. He ovat itse halunneet jatkaa asiakkuuttaan jälkihuollossa vapaaehtoisesti, johon heillä on oikeus edellä mainitun mukaisesti. Jälkihuollon sisältö on ollut hyvin samankaltaista kuin nuorten kanssa tehtävän yksilökohtaisen perhetyön. Sen toteuttamisen päävastuullisena on ollut nimetty sosiaalihojaaja. Jälkihuollon työskentelyssä on painottunut, alaikäisiin nuoriin verrattuna, oman asunnon hankkiminen, itsenäisen asumisen tukeminen sekä taloudellisen tilanteen selkeyttäminen.

2.3 Osallisuus ja kuulluksi tuleminen

Osallisuus, laajasti ymmärrettynä, on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja vaikuttamista siihen. Osallisuus rakentuu vastavuoroisessa toiminnassa, jonka edellytyksenä on yhteisön jäsenten huomioonottaminen ja jäsenten aktiivinen osallistuminen toimintaan. Tulemalla kuulluksi lapset ja nuoret saavat kokemuksen, että heidän mielipiteensä ovat arvokkaita. Mielipiteidensä kautta he ovat osallisia ja pystyvät vaikuttamaan omiin asioihinsa. (Oranen 2008, 9, 16.)

Pohjan lapsen oikeudelle tulla kuulluksi ja osallistua omia asioitaan koskevaan päätöksentekoon kansallisella tasolla antaa Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) lasten oikeuksien sopimus. Sopimuksen 12. artiklassa lapselle annetaan mahdollisuus esittää vapaasti oma näkemyksensä häntä koskevissa asioissa sekä mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. (Unicef i.a., vrt. Hallintolaki 2003/434 6.6.2003.) Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta osallisuudessa on kyse kansalaisten, lasten ja aikuisten, julkisen vallan yhteisöjen välisistä suhteista ja erityisesti lasten mahdollisuuksista vaikuttaa näiden yhteisöjen toimintaan. Lapsen osallisuus tulee olla yksi kaikkea viranomaistoimintaa läpäisevä perusoikeus. (Oranen 2008, 9.)

Suomen perustuslaissa painotetaan johdonmukaisesti, että lapsella on oikeus edellä mainittuihin oikeuksiinsa, oman ikätasonsa mukaisesti. Viranomaisilla on erityinen velvoite kohdella lapsia tasa-arvoisesti yksilöinä sekä antaa heille mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Oranen i.a.)

Vuoden 1983 lastensuojelulain 7 §:n mukaan lasten oikeutta osallisuuteen on yleensä tulkittu kapeasti juridisesta näkökulmasta. Lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin on aiemmassa laissa kehoitettu kiinnittämään erityistä huomiota palveluja kehitettäessä. Käytännön merkitystä pykälällä ei juuri ole ollut, sillä lapsia ja nuoria on varsin harvoin kuultu suunniteltaessa uudistuksia ja uusia työkäytäntöjä. (Oranen 2008, 4.)

Vuoden 2008 alussa voimaan tullessa lastensuojelulaissa lapsen asema työskentelyprosessissa on nostettu yhä enemmän keskiöön. Lastensuojelulain keskeinen uudistus on lapsen osallisuuden vahvistaminen häntä koskevissa asioissa. Se tarkoittaa lapsen kunnioittamista, avoimuutta ja läpinäkyvyyttä häneen kohdistuvissa toimissa. Se on myös lapsen häden kuuntelemista, kohtaamista ja selkeitä toimia lapsen auttamiseksi. (Veivo-Lampinen 2009, 199.)

Työskentely lastensuojelussa lähtee lapsesta ja lapsen tarpeista käsin. Lapsi nähdään aktiivisena osapuolena, joka kykenee omalta osaltaan vaikuttamaan siihen, mitä tapahtuu. Lastensuojelulaki sisältää kaksi kuulemisen tasoa. Toinen on lastensuojelun arki-käytännöissä päivittäin tapahtuvaa lapsen osallistumista ja hänen osallistamistaan. Toinen taso on todisteellinen ja muodollinen kuuleminen, jolla viitataan hallintolain 34 §:n mukaiseen kuulemiseen. Lastensuojelulain 20 §:ssä määrätään lasten osallisuudesta. Lain mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, ettei siitä aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Lisäksi laki määrää, että yli 12-vuotiaalle lapselle eli nuorelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Tämä lapsen puhevallan käyttö (21 §) tarkoittaa siis oikeutta hakea muutosta itseään koskevaan päätökseen. Laissa on myös selkeästi määritelty, kuinka haastattelijan tulisi olla

avoin omien mielipiteidensä osalta lasta kuullessaan. (Räty 2007, 117- 119; Taskinen 2007, 15.)

Lastensuojelussa lapsen osallisuus on myös oikeutta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, toimenpiteistä ja niiden perusteluista. Lain 5 §:n mukaan lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa sekä oman mielipiteensä ilmaisuun. Lapselle ensiarvoisen tärkeää on saada oma äänensä ja mielipiteensä kuulluksi sekä tulla kohdatuksi yksilönä. Vain kuulluksi tulemalla lapsi voi saada kokemuksen, että hän on mukana vaikuttamassa itseään koskevien asioiden käsittelyssä. Osallisuus konkretisoituu osallistumisen kautta. (Hurtig 2006, 191; Oranen 2008, 9, Räty 2007, 30.)

2.4 Nuori lastensuojelussa

Nuorten pahoinvointia kuvattaessa puhutaan usein syrjäytymisestä ja marginalisaatiosta. Suomalaisessa keskustelussa syrjäytymiskäsitteen rinnalle on vakiintunut 1990-luvulla marginalisaation käsite, joita voidaan pitää toistensa synonyymeina. Suomalaisessa syrjäytymiskeskustelussa on painottunut näkemys, jossa syrjäytymisen kohteeksi joudutaan, ajaututaan syrjäytyneisyyden tilaan. Syrjäytymiskäsitteellä on näin läheinen suhde yksilön elämänhallinnan menettämiseen ja subjektiivisuuden kadottamiseen suhteessa omaan elämään. Syrjäytymisprosessissa menetykset seuraavat toisiaan, yksittäiset ihmiset ja ryhmät ajautuvat yhä kauemmas keskuksista. Marginalisaatiokäsitteeseen liittyy sosiaalista syrjäytymistä laajempi tematiikka, erityisesti eksistentiaalisesta ja psykologisesta näkökulmasta katsoen. Ihmisten kokemusten ja elämän merkityksellisyyden kohdistuvaan tutkimukseen marginalisaatiokäsite soveltuu hyvin. Sen alle asettuvat sivullisuuden, erilaisuuden ja toiseuden kysymykset, kadottamatta myöskään sosiaalitaloudellisen huono-osaisuuden perspektiiviä. (Granfelt 1998, 78–80.)

Marginaaliasemaan liittyy riski syrjäytymisestä, mutta se antaa yksilölle myös mahdollisuuksia selviytymiseen ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Näin ollen marginaalissa olevan nuoren on suhteutettava elämänsä samanaikaisesti sekä yhteiskunnan normeihin ja odotuksiin että marginaalin antamiin elämisen ehtoihin ja edellytyksiin. Nuorten erilaisuuteen, kuten myös marginaalisuuteen, liittyy aina myös mahdollisuuksia, ei vain

ongelmia. Marginalisaation rajoja on vaikea piirtää. (Raitakari 2004, 76–77; Suutari 2002, 38, 87.)

Tutkimuksemme nuorten voidaan katsoa olevan marginaalissa, lastensuojeluasiakkuutensa vuoksi. Lastensuojelun asiakasnuoria on monissa yhteyksissä määritelty ulkoapäin syrjäytyneiksi, huono-osaisiksi tai marginaaliryhmään kuuluviksi niin ikänsä, taustansa, perhetilanteensa kuin asiakkuutensaakin vuoksi (Kivistö 2006, 39; Raitakari 2004, 44).

Lastensuojelun asiakaslapsen perherakenne eroaa merkittävästi koko lapsiväestön perhetaustasta. Lastensuojelulapsi asuu perheessä, jossa on useammin yksi kuin kaksi vanhempaa. Lisäksi lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen asuinyhteisössä on lapsen elämän aikana tapahtunut useita muutoksia. Kolmannes lapsista ei ole koskaan asunut niin sanotussa ydinperheessä. Heikkisen (2005, 330) mukaan nuori on todellisesti marginaalissa, kun hänen omat vanhempansa eivät enää tue häntä. Nuorten laiminlyönnissä usein keskeisinä osatekijöinä ovat vanhempien päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat, jotka ovat tyypillisimpiä lastensuojeluasiakkuuksien syitä (Niemelä 2003, 89; Kitinoja 2005, 61; Välimäki 2009, 94).

Lastensuojelun asiakaskunnan sosioekonominen asema on heikompi kuin muun väestön. Lastensuojelun asiakasperheiden sosiaaliset tukiverkot ovat heikkoja ja lähisukulaispainotteisia. Näin yhteisöllisyys ei välttämättä toimi näiden lasten ja nuorten tukena. Lastensuojeluperheissä äidin jaksaminen on nähty keskeisenä voimavarana, jonka loppuminen johtaa helposti sijoituksiin. Lastensuojeluasiakkuuteen liittyy nuoren kasvatukseen ja huolenpitoon liittyvien kysymysten lisäksi myös muita moninaisia ongelmia: päihteiden käyttöä, psyykkisiä ongelmia, yksinhuoltajuutta, asumista vuokra-asunnoissa, työttömyyttä, täydellistä työelämähistorian puuttumista sekä ylisukupolvelaisia asiakkuussuhteita. (Kitinoja 2005, 60–62; Virtanen 1999, 10.)

Koululaitos tavoittaa käytännöllisesti katsoen koko 7–15-vuotiaiden ikäryhmän, joten koulun roolia lasten ja nuorten syrjäytymisen peilinä ei voi väheksyä. Koulu on yksi keskeisimmistä norminantajista lapsille ja nuorille. Lapset ja nuoret voivat syrjäytyä koulun ja koko yhteiskunnan normeista ja vaikuttamismahdollisuuksista. Valtaosa syrjäytyneistä nuorista on selvinnyt huonosti koulussa tai jättänyt opinnot kesken joko peruskouluvaiheessa tai keskiasteella. Huonon koulumenestyksen taustalta löytyvät usein

huono itsetunto, heikot oppimistaidot ja moninaiset sosiaaliset ongelmat. Vaikeudet koulussa ennustavat vahvasti myöhempää syrjäytymiskehitystä. (Heikkinen 2005, 323–324.)

2.5 Aikaisemmat tutkimukset

Lastensuojelun avohuollon nuoriin liittyvää tutkimusta ei ole juurikaan tehty. Lastensuojeluun liittyvissä raporteissa ja tutkimuksissa nuoruus ilmiönä ja sanana ei ole kovin yleisesti paikannettavissa. Heikkinen on selvityksessään (2007) nostanut esille saman ilmiön. Tutkimuksissa nuoruus on tavanomaisesti kirjoitettu jonkin muun tutkimusaiheen ja teeman sisälle. Lastensuojelu ammatillisena käsitteenä luo miellelyhtymän lapsuudesta, jolloin käsitämme nuoruuden lastensuojelussa lapsuuden sisään. Lapsuus on pääkäsite ja nuoruus on alakäsite. Lastensuojelullista nuoruutta käsitteenä ja ilmiönä on tutkittu ainakin koulukoteihin, lastensuojelun ryhmätoimintaan sekä jälkihuoltoon liittyvissä tutkimuksissa. Lisäksi lastensuojelun asiakasnuoria on tutkittu useissa tutkimuksissa muun muassa (Kitinoja 2005) asiakirjojen valossa. Lastensuojelun avohuollon nuorille tarjottava tuki on tutkimuskohteena uusi ja mielenkiintoinen tutkimuksen osa-alue (Heikkinen 2007, 4).

Kivistö (2006) on tutkinut lastensuojelun sijaishuollossa olleiden nuorten kokemuksia, kuinka he konstruoivat lastensuojelua ja muita viranomaispalveluja, joissa he ovat olleet asiakkaina. Nuorten asiakaskokemusten lisäksi Kivistö tutki myös, millaisen kuvan nuoret antavat itsestään. Tutkimuksessa mukana olleet nuoret ovat olleet pääsääntöisesti hyvin tietoisia asiakkuuksiensa ja sijoitukseen johtaneista syistä. Nuoret ovat kokeneet, että lastensuojelu on ollut heille välttämätön vaihe, josta on ollut paljon apua. Muista viranomaispalveluista nuoret ovat myös kokeneet saaneensa apua. Lastensuojelu ja muut viranomaispalvelut ovat muodostaneet nuorille tärkeän polun, joka on auttanut heitä elämässä eteenpäin muuttaen negatiivisen käsikirjoituksen suunnan. (Kivistö 2006, 115–116.)

Kivistön (2006, 116) tutkimuksesta kävi ilmi, kuinka nuorilla on kaikki mahdollisuudet selvittää elämässään. Nuorten persoonalliset tekijät, kiinnittyminen yhteiskuntaan ja tule-

vaisuuteen suuntautuminen sekä lastensuojelun interventiot yhdessä muiden palveluiden kanssa toivat esille, miten taustoista ja ongelmista huolimatta nuorten on mahdollista selvitä syrjäytymättä, vaikka ulkoiset tekijät ja alkuoletukset puhuisivat toista. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että lastensuojelulla on tärkeä paikka palveluverkostossa. Parhaimmillaan se yhdessä muiden auttamistahojen kanssa tukee lapsia ja nuoria selviämään elämässä ehkäisten mahdollisen syrjäytymisen kehityksen. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että nuoret ovat löytäneet viranomaisten verkostosta ainakin yhden työntekijän, josta on tullut heidän elämässään merkityksellinen aikuinen.

Tamminen (2008, 1, 87) on tutkinut jälkihuollossa olleiden nuorten omakohtaisia lastensuojelukokemuksia. Tamminen kuvaa tutkimuksessaan nuorten kokemuksia osallisuuden ja toiseuden käsitteiden avulla. Nuorten tarinoissa osallisuus muotoutui kokemukselliseksi käsitteeksi, jota ei voida tarkastella irrallisena osana (esimerkiksi kuulemiset, tapaamiset) käytännön lastensuojelutyötä. Osallisuus on tunne siitä, että on lastensuojelun ensisijainen asiakas ja saa apua. Osallisuuden vastakohtaksi tutkimuksessa määrittyi toiseuden kokemus, jossa nuori tuntee olevansa oman asiakkuutensa ulkopuolinen. Toiseuden tunne syntyy, kun apua on vaikea saada, lastensuojelun työntekijät uskovat lapsen vanhempaa ja lapsi tuntee jäävänsä näkymättömäksi.

Hotari (2007, 1, 79) on selvittänyt tutkimuksessaan nuorten mielipiteitä kuulluksi tulemisesta. Aineisto on koottu nuorten ryhmähaastatteluista. Tutkimuksessa on keskitytty silloin vielä tulevan uuden lastensuojelulain muutoksiin, sekä kuulemisen kahteen tasoon lastensuojelutyössä. Lastensuojelutyön kuulemista on tarkasteltu huomioimisena ja mielipiteiden selvittämisenä sekä hallintolain mukaisena virallisena kuulemisena. Tutkimuksen nuorten yhteinen mielipide oli, että nuorten kuulluksi tuleminen on tärkeää ja sen tulisi toteutua lastensuojelussa koko asiakkuuden ajan. Kuulluksi tuleminen on kokonaisvaltaista nuorten huomioimista, ei vain juridinen oikeus sanoa mielipiteensä. Nuorten kuulluksi tuleminen on tärkeä puheenaihe lastensuojelussa ja tutkielman tulokset osoittavat, että aihe on tärkeä myös nuorille.

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUSMENETELMÄ

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tavoitteena on tuoda kuuluviin lastensuojelun avohuollon asiakasnuorten ääntä. Tutkimme, millä tavalla nämä nuoret ovat kokeneet lastensuojelun, ja kokevatko he tullessa kuulluiksi ja kohdatuiksi. Tutkimuksessamme tarkastelun kohteena on ammattikielessä ja tutkimuksissa yleisesti käytetty kuuleminen, ei ainoastaan lakiin viittaava kuuleminen. Nuorten kokemusten kautta tuomme esille heidän kanssaan tehtävän työn mahdollisia erityispiirteitä sekä pyrimme kehittämään nuorten kanssa tehtävän lastensuojelun avohuollontyön erityisosaamista. Päädyimme määrittelemään tutkimuskysymyksemme seuraavanlaisiksi:

1. Kuinka nuoret kokevat lastensuojelun ja millainen on heidän lastensuojelupolunsa?
2. Kuinka nuoren osallisuus ja kuulluksi tuleminen toteutuvat nuoren kokemana?
3. Kuinka lastensuojelun avohuoltoa pitäisi kehittää nuoren näkökulmasta?

3.2 Kvalitatiivinen käytäntötutkimus

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Työssämme täyttyvät seuraavat laadulliselle tutkimukselle tyypilliset piirteet:

- Tutkimuksen tavoitteena on saada esille nuorten omia kokemuksia lastensuojelusta, ei absoluuttista totuutta lastensuojelusta.
- Aineiston keräämisessä on käytetty ihmisiä tuottamaan tietoa tutkittavasta kohteesta, ei mittausvälineitä.
- Esille on tuotu odottamattomia asioita aineistolähtöisesti, ei testattu aiemman teorian toimivuutta.

- Valitulla tutkimusmenetelmällä, teemahaastattelulla on tuotu nuorten ääni kuuluville.
- Tutkimukseen osallistuneet nuoret on valittu tarkoituksenmukaisesti heidän lastensuojeluasiakkuutensa vuoksi, koska juuri heillä on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä.
- Tutkimussuunnitelmaa on muokattu tutkimuksen edetessä ja näin tutkimusta on kyetty tekemään joustavasti ja aineistoa herkästi kuullen.
(vrt. Hirsjärvi; Remes ja Sajavaara 2008, 160.)

Opinnäytetyömme paikantuu sosiaalialan käytäntötutkimuksen kentälle, sillä tietoa on tuotettu yhdessä asiakkaiden kanssa. Käytäntötutkimuksen tavoitteena on tuoda eritaivoin marginaalissa elävien, omien etujensa suhteen puolustuskyvyttömien tai vailla valtaa olevien kansalaisten tietoa ja kokemuksia tiedetyksi. Käytäntötutkimusta tekevä tutkija saa kosketuksen tutkimaansa todellisuuteen henkilökohtaisesti ja uudella tasolla. Laadukkaan raportoinnin ansiosta lukija pääsee kosketuksiin tunnetasoa myöten tutkittavasta todellisuudesta. Käytäntötutkimuksen tarkoituksena on sosiaalialan ammattilaisten osaamisen vahvistaminen, demokraattisen kansalaisuuden tukeminen sekä heikko-osaisien ottaminen huomioon poliittisessa päätöksenteossa. (Satka, Karvinen-Niikokski & Nylund 2005, 12.)

Lastensuojeluun liittyvässä keskustelussa tarvitaan asiakkaiden tuottamaa tietoa lastensuojelukäytäntöjen kehittämiseksi. Ammatillisen sosiaalityön yhtenä tehtävänä ja tavoitteena on tuottaa ja välittää eteenpäin sosiaalialan käytännöistä tuotettua tietoa. Sosiaalityön käytäntötutkimuksen ongelmanasettelu viittaa sosiaalialan työn käytäntöihin ja pyrkii palvelemaan useita tahoja, kuten palveluiden käyttäjiä, kansalaisia tai vapaaehtoistoimijoita joko yhdessä tai erikseen. Sosiaalialan käytäntötutkimukselle on myös ominaista erityiset tietokäsitykset ja tiedon tuottamisen tavat. Sosiaalityön käytäntötutkimuksen tiedonmuodostuskulttuuria pidetään joissakin konteksteissa uudenlaisena verrattuna perinteiseen sosiaalitieteelliseen tutkimuksen kulttuuriin. Toimintakulttuuri on toisaalta tukemassa tutkimusalan innovatiivisuutta ja moninaista tiedonmuodostusta, mutta on myös erottamassa käytäntötutkimusta akateemisista juuristaan. (Satka ym. 2005, 11; Hotari 2007, 82.)

Tutkimuksen ja sosiaalityön yhteys on usein nähty niin, että ensin tutkitaan ja sen jälkeen tulokset siirretään kentälle käytäntöön. Osallisuutta ja kuulemista koskevassa keskustelussa ei tällaista jakoa Hotarin (2007, 83) mukaan voida tehdä. Lastensuojelussa työntekijät ovat juuri niitä, jotka tietävät, mitä nuorten kanssa tehtävässä työssä jokapäiväisissä tilanteissa todella tapahtuu. Nuorten kuulluksi tulemisen vahvistaminen vaatii vuoropuhelua asiakassuhteen lisäksi myös tutkimuksen ja työntekijöiden välillä.

3.3 Aineiston kerääminen

Olemme haastatelleet seitsemää Kivikon toimipisteen avohuollon asiakasnuorta, kahta poikaa ja viittä tyttöä. Nuoret olivat haastatteluja aikaan 16–19-vuotiaita. Haastattelut suoritettiin vuoden 2009 helmi-huhtikuun aikana.

Mietimme ennen tutkimukseen ryhtymistä, millaisia kokemuksia murrosikäiset nuoret tuovat esiin ehkä hyvinkin vastentahtoisista lastensuojelun palveluista. Alaikäisiä lastensuojelun nuoria ei ole paljon tutkittu, ja yhtenä syynä tähän varmasti on se, että heidät nähdään haasteellisena kohderyhmänä. Halusimme kuitenkin tuoda juuri niiden nuorten ääntä esille, jotka ovat asiantuntijoita lastensuojelun sisällä ja tuottaa ääntä lastensuojelun ytimeistä. Ensioletuksenamme oli, että alaikäisten kommentit saattavat jäädä hieman ohuiksi. Tästä huolimatta halusimme rohkeasti tuoda niitä julki. Päädyimme etsimään yli 16-vuotiaita nuoria, jolloin pahin murrosikä on mahdollisesti jo takana. Ajattelimme näin heillä olevan kykyjä peilata asiakkuuttaan taaksepäin.

Kerroimme tutkimuksestamme omissa lastensuojelutiimeissämme ja etsimme sopivia nuoria tutkimukseemme. Kriteereinä olivat ikä, sekä se, että nuorella on kokemusta lastensuojelun avohuollon palveluista, eikä hänen taustallaan ole pitkää huostaanotto/sijoitushistoriaa. Lastensuojelun avohuollon palveluilla tarkoitettiin, että nuori on ollut perhetyön asiakkaana tai sosiaalityöntekijä on tavannut nuorta säännöllisesti. Halusimme näin etsiä joukon, jolla on kokemusta lastensuojelun avohuollon asiakkuudesta. Sopivien nuorten löytäminen ei ollut niin helppoa kuin aluksi luulimme. Toimipisteemme on melko suuri. Siellä työskentelee kolme johtavaa sosiaalityöntekijää, 16 sosiaalityöntekijää sekä yhdeksän sosiaaliohjaajaa. Työtiimeissämme huomasimme, että

suuri osa nuorista asiakkaista on ollut pitkään huostaan otettuna, eikä heillä näin ollen ole kertynyt toivomaamme avohuollon kokemusta. Tämä havainto tukee mielestämme myös sitä tosiseikkaa, että nuorille suunnattuja lastensuojelupalveluita tulisi kehittää, jotta pitkiltä sijoituksilta vältyttäisiin. Tutkimuslupa tutkimuksellemme myönnettiin tammikuussa 2009 Helsingin kaupungin sosiaalivirastolta.

Pyrkimyksenämme oli saada kahdeksan tai yhdeksän nuorta mukaan tutkimukseemme. Tuttujen asiakkaiden motivoiminen osoittautui helpommaksi kuin tuntemattomien nuorten. Tuntemattomien nuorten yhteystiedot saimme sosiaaliohjaajakollegoilta, jotka olivat alustavasti kysyneet nuorilta halukkuutta osallistua tutkimukseemme. Haastattelujen sopiminen sujui melko hyvin, tosin vaatien useita yhteydenottoja ja muistuttelua. Nuoria muistuteltiin tekstiviestein ja puheluin tapaamisista. Kahden tutun nuoren kohdalla piti sopia uusi haastattelu-aika, unohduksen vuoksi. Eräälle päivälle olimme sopineet kaksi tuntemattoman nuoren haastattelua, mutta kumpikaan ei onnistunut. Toinen oli kiireellisesti sijoitettuna ja oli haastattelupäivän ”hatkassa”. Toinen nuori ei saapunut tapaamaan jälkihuollon työntekijää, jonka tapaamisen yhteyteen olimme haastattelun sopineet. Tällöin päädyimme, ettemme enää pyri tavoittamaan näitä kahta nuorta, koska aineistomme oli tuottanut hyvin samankaltaisia vastauksia. Lopulta haastatteluihin osallistui seitsemän nuorta. Heistä kuusi olivat parhaillaan tai olivat aiemmin olleet asiakainamme perhetyössä. Vain yksi haastateltava oli meille entuudestaan tuntematon.

Teimme yhden koehaastattelun tutun nuoren kanssa toimipisteessämme. Kävimme keskustelua tilanteen jälkeen, kuinka hän oli haastattelun kokenut ja olivatko kysymykset olleet vaikeita. Näin koimme hyödyntäneemme nuoren mielipidettä ja ääntä jo haastattelurunkoa laatiessamme. Muokkasimme haastattelukysymyksiä koehaastattelun jälkeen melko paljon. Koehaastattelu nauhoitettiin, mutta teknisten ongelmien vuoksi nauhoite oli käyttökelvoton. Haastattelurungon muokkaamisen jälkeen pyysimme nuorta uudelleen osallistumaan tutkimukseemme, mutta hän vetosi kiireiseen elämäntilanteeseensa eikä halunnut enää osallistua. Koehaastattelua ei ole käytetty tutkimuksessa aineistona, mutta sen anti kysymysten muotoilulle ja tutkijan roolin harjoittelulle oli eittämätön.

Varsinaiset haastattelut nauhoitettiin kahdella nauhurilla varmuuden vuoksi. Kukaan nuorista ei kieltäytynyt tai edes miettinyt nauhoituksen kieltämistä. Suuri osa haastattelusta suoritettiin nuorille tutuissa toimipisteemme tapaamispaikoissa, yksi kotona ja

yksi perhekodin tiloissa. Tutuille nuorille painotettiin, että tässä tilanteessa me työntekijät olemme tutkijoita ja ”leikimme, ettemme tunne toisiamme”. Nuoret tuntuivat hyvin ymmärtävän työntekijän vaihtumisen tutkijaksi, ja kummallekin tutkijalle jäi olo, että nuoret kertoivat asioistaan avoimesti. Nuorille myös korostettiin, että he saavat kertoa juuri niin paljon kuin heistä tuntuu hyvältä. Myöskään kaikkiin kysymyksiin ei tarvitse vastata, jos se tuntuu epämiellyttävältä. Kiitoksena osallistumisestaan nuoret saivat kaksi elokuvalippua.

3.4 Teemahaastattelu ja elämänjana

Haastattelukysymykset ovat nousseet omista kiinnostuksen kohteistamme tekemäämme työtä ja nuoria asiakkaitamme kohtaan. Päädyimme keräämään tutkimusaineistomme teemahaastattelujen avulla. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelutilanteessa edetään tiettyjen etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Kysymysten tarkka muoto ja järjestys saattavat vaihdella hyvinkin paljon. Teemahaastattelu mahdollistaa luontevan kanssakäymisen ja keskustelun nuorten kanssa. Vaikka meillä oli melko rajattu haastattelurunko (LIITE 1), pyrimme saamaan haastattelutilanteesta keskustelemaan ja vuorovaikutteisen hetken, ei vain mekaanista kysymys-vastaus-tilannetta. Teemahaastattelukysymysten järjestys saattoi siis vaihdella nuoresta toiseen, mutta jokaisen kohdalla teemoihin liittyvät asiat tulivat läpikäytyä. Teemahaastattelu on hyvä menetelmä nuorten haastatteluun, koska sillä voidaan tavoittaa sekä nuorten todellisuus että merkitykset (Eskola & Suoranta 2008, 85; Patronen 1997, 203).

Mietimme ennen haastattelujen aloittamista, että omista asioistaan ja kokemuksistaan ei aina ole helppoa puhua suoraan, ei aikuisen saati sitten nuorten. Omassa työssämme lasten ja nuorten kanssa käytämme paljon erilaisia työmenetelmiä keskustelun virittäjänä ja lapsen elämäntilanteen kokonaisvaltaiseksi kartoittamiseksi. Yksi käytetty ja itsellemme tuttu menetelmä on elämänjana, jonka tarkoituksena on luoda kokonaiskatsaus henkilön omaan elämänkaareen. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelun ja elämänjanan avulla. Nuori kertoi janaa piirrettäessä omaa elämäntarinaansa, ja kuinka lastensuojelu oli kulkenut siinä mukana. Lastensuojeluun johtavat polut ovat hyvin risteileviä,

ja asiakkuuksien määrittelyissä on eroja. Lastensuojeluasiakkuus on monimuotoista; lyhyttä ja ohimenevää, pitkää ja jatkuvaa, katkeilevaa, vauvana tai murrosiässä alkanutta. (Kitinoja 2005, 55.) Tätä lastensuojelupolkujen moninaisuutta toimme esille elämänojien kautta.

Elämänkaari tekee näkyväksi sekä tekijälle itselleen että muille ihmisille hänen elämänsä historiansa, elämään kuuluneita tapahtumia, ihmisiä ja käännekohtia. Janan avulla keskitytään kertojan kokemaan elämään ja sijoitetaan tarina tiettyyn sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen yhteyteen. Näkökulma kokemusten tutkimisessa kohdistetaan nuoren äänen kuulemiseen sekä näkökulman ymmärtämiseen. Tavoitteena on ymmärtää kertojan kokemuksia eikä todentaa kerrottua elämäkertaa. (Dunderfelt 1997, 262; Erkkilä 2005, 196–197.)

Elämänjanaa hahmoteltiin ensimmäisenä syntymävuosi ja nykyhetki. Elämänjana pilkottiin tarkemmin neljään ajanjaksoon: varhaislapsuuteen, ala-aste-, ylä-aste- ja sekä aikaan peruskoulun jälkeen. Näin etenimme nuoren elämässä ajanjakso kerrallaan. Nuoret pystyivät hahmottamaan elämäänsä ja siihen liittyviä merkkipaaluja, esimerkiksi vanhempien ero tai lastensuojelun mukaantulo elämään. Havainnollisen elämänjanan kautta kyettiin myös palaamaan takaisin, mikäli jokin asia oli unohtunut haastattelun kuluessa. Jokaisella haastattelukerralla toinen tutkijoista oli päävastuullinen, joka piirsi elämänkaaren ja nuoren siihen kertomat pääasiat. Toisen tutkijan roolina oli havainnoida ja tarkentaa vastauksia. Elämänjanan käyttö osoittautui hyväksi menetelmäksi.

Elämänjanan kautta esille tuli, millainen nuoren lapsuus oli ollut ja millaisia kokemuksia siihen oli kuulunut. Nuoret totesivat itse janaa tehdessä, kuinka ”tavallista” tai ”onnellista” heidän lapsuutensa oli ollut. Nuoret totesivat, kuinka paljon on tapahtunut asioita lyhyessä ajassa, kun ne konkretisoituivat janan muotoon. Hyvin puhuttelevia olivat ne tilanteet, joissa elämänjanalla ei muodostunut rikkonaisuuden tai puuttuvien muistojen takia paljoakaan tapahtumia. Myös Välimäki (2009, 103) tuo esille samankaltaisia kokemuksia nuorten kanssa tehdystä elämänkaarityöskentelystä.

3.5 Aineiston analyysi

Haastattelut litteroitiin kokonaisuudessaan ja materiaalia kertyi 80 sivua. Litteroinnin jälkeen luimme aineiston ja kävimme sen yhdessä läpi. Aineistosta etsittiin vastauksia tutkimuskysymysten ja aineistosta selkeästi nousevien teemojen alle. Teemat seuraavat melko tarkasti haastattelun runkoa. Tekstien ensimmäisen lukemisen jälkeen kävimme haastatteluja läpi teemoittain. Luimme litteroidun aineiston läpi useaan kertaan ja tutkimme sitä, mitä nuoret teemoista sanoivat. Merkitsimme erivärisin kynin ja numeroin eri teemat nuorten haastatteluihin.

Analyysivaiheessa teemat olivat nuorten kuvaus, nuorten elämän riskitekijät, nuorten elämän voimavarat, nuorten lastensuojeluasiakkuuksien taustat, ensimmäiset muistikuvat lastensuojelusta, lastensuojelun tämän hetkinen tilanne, lastensuojelun määritelmä, kokemukset lastensuojelusta, kokemuksia lastensuojelutyöskentelystä, kuulluksi tuleminen, lastensuojelun kehittäminen sekä hyvä lastensuojelun työntekijä.

Otsikoiden eli teemojen alle koottiin nuorten kokemuksia lastensuojelusta. Tutkimuksen analyysimenetelmä oli teemoittelu, jonka kautta on noussut esille tärkeitä lastensuojeluun liittyviä näkökulmia nuorten kokemana. Päähuomio analyysissa ei ollut, kuinka useasti mikäkin asia tuli haastatteluissa esille vaan siinä, miten ja kuinka asiasta puhuttiin. Tuloksia kirjoittaessamme yhdistelimme teemoja laajemmiksi kokonaisuuksiksi, jotka esitellään kappaleissa neljä ja kuusi. Teemoittelun myötä tietyt kohdat ovat saaneet enemmän merkityksiä. Kuitenkin näemme nuorten haastattelut yksittäisinä tärkeinä kokonaisuuksina. Tästä johtuen päädyimme esittelemään tuloksia myös nuorten haastatteluista koottujen tarinoiden muodossa.

Eskolan & Suorannan (2008, 178–179) mukaan teemoittelua voi syventää alkuvaiheen menetelmästä mahdollisuudeksi etsiä vastauksia tai tuloksia erityisesti käytännöllisen ongelman ratkaisuun. Olemme tekemisissä hyvin käytännöllisen ongelman kanssa. Mielestämme nuorten osallisuutta tulisi lisätä lastensuojelussa, mutta asiakkaiden eli nuorten mielipiteistä ei juurikaan tiedetä. Tällä työllä tuotettiin tietoa aiheesta, joka on päivittäin läsnä lastensuojelun arjessa.

Teemoittelun aikana ja aineistoa lukiessa haastatteluista nousi selkeästi esille nuorten elämäntarinat, elämänjanojen piirtämisen seurauksena. Alun perin elämänjana piti olla vain tukena haastatteluaineiston keräämisessä. Mielenkiintoisten kohtaloiden esiin nouseminen ja tutkimuksen pääaihe, nuorten kokemukset, alkoivat nousta esille parhaiten elämäntarinoiden kautta. Vaikka tarinallisuus ei ollut tietoinen aineiston keruumenetelmä, päädyttiin tulosten esittelyn osana tyypittelemään kaksi erilaista tarinaa. Eskolan & Suorannan (2008, 181–182) mukaan tyypittelyn avulla aineistosta rakennetaan yleisempiä tyyppisiä ja sitä edustavia kokonaisuuksia. Kyseiset tarinat koottiin yhdistelemällä nuorten elämäntapahtumia ja vaiheita, jotka esiintyvät suurimmassa osassa nuorten vastauksia.

Käytännössä valmiit tarinat alkoivat hahmottua haastatteluaineistoa lukemalla sekä piirrettyjä elämänjanoja havainnoiden. Tyypittelyprosessia helpotti, että osa nuorista oli tutkijoille jo entuudestaan tuttuja. Näin ollen elämäntarinat elivät valmiina tutkijoiden mielissä. Tehtyihin valintoihin ja tarinoiden lopulliseen muotoon on vaikuttanut, niin tietoisesti kuin tiedostamattakin, tutkijoiden oma työkokemus lastensuojelussa. Kosimme aineistosta tarinat, jotka mielestämme kuvaavat lastensuojelun asiakasnuorille tyypillisiä elämän- ja lastensuojeluprosessin vaiheita. Toivomme, että tarinat auttavat ymmärtämään muun muassa, että lastensuojelu ei ole erillinen saareke nuorten elämässä vaan sen osa. Koemme myös, että tarinoiden kautta saamme aineiston elävämmäksi ja nuorten kokemukset osallisuudesta lastensuojeluprosessissa hyvin esille. Tarinoiden kautta tulee esille myös, millaisia hyvinkin traagisia tapahtumia lastensuojeluasiakkaat ovat joutuneet elämässään kokemaan, ja mikä on tuonut heidät tuen piiriin.

Tarinat jättänevät paljon kysymyksiä. Tulosten esittelyosiossa, kappaleissa neljä ja kuusi, pyritään antamaan näihin vastauksia ja pohdintoja. Näin tuodaan tutkimusaineisto kokonaisuudessaan näkyväksi ja linkitetään se aiempaan teorian tietoon ja kirjallisuuteen. Aineistoa ja tarinoita elävöittämään on valittu nuorten suoria lainauksia. Suoriin lainauksiin on lisätty välimerkkejä lukemisen helpottamiseksi. Käytämme suorien lainausten yhteydessä kirjainta H eli haastateltava ja järjestysnumeroa 1–7, sen mukaan kuinka mones haastattelu on ollut. Tutkijoita on kuvattu etunimen alkukirjaimen mukaisesti. Tarinan päähenkilöille on valittu sattumanvaraisesti tyypilliset 1990-luvulla syntyneiden lasten nimet, Jenna ja Joni.

3.6 Tutkimuksen eettisyys

Epäilimme aluksi omien entisten ja nykyisten perhetyön asiakkaidemme mukaan ottamista tutkimukseen. Pohdimme tutkimuksen luotettavuutta ja sitä, uskaltavatko tutut nuoret kertoa meille, omille työntekijöilleen, rehellisesti kokemuksistaan lastensuojelusta. Kuitenkin opinnäytetyömme ohjaajien kannustus ja tuttuuden ja turvallisuuden korostaminen haastattelutilanteessa rohkaisi meitä valitsemaan tuttuja nuoria tutkimukseen. Mielestämme valinta oli oikea. Tuttujen nuorten haastattelut sujuivat paremmin kuin tuntemattoman, juuri tilanteen jännittyneisyyden vuoksi. Tutun työntekijän läsnäolo loi turvallisen ilmapiirin ja kummallekin tutkijalle jäi olo, että nuoret kertoivat juuri niin paljon kuin halusivat. Uskomme myös työkokemuksemme, nuorten maailman tuntemisen sekä kykymme kohdata nuoria kokonaisvaltaisesti olleen eduksi haastattelutilanteessa.

Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan muodostavat ihmisoikeudet (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131). Tutkimuksessamme olemme kiinnittäneet erityistä huomiota tutkittavien nuortemme tunnistettavuuden estämiseen. Olemme myös pyrkineet kunnioittamaan ja kohtelemaan heitä tutkimukselle asetettujen eettisten periaatteiden mukaisesti.

Nuorille kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta, että haluamme tietää juuri heidän omista kokemuksistaan ja, millaisena he ovat kokeneet saamansa lastensuojelupalvelut. Hirsjärven & Hurmeen (2000, 132) mukaan haastateltaessa nuoren on koettava, että hän on tutkijan apuri. Hänelle tulee välittyä aito tunne, että hänen mielipiteistään ollaan kiinnostuneita. Painotimme, että nuoret saavat kertoa juuri niin paljon kuin heistä hyvältä tuntuu. Nuorilta kysyttiin suostumusta haastatteluun aina henkilökohtaisesti, ja tähdennettiin osallistumisen vapaaehtoisuutta. Nuorille painotettiin myös, että heitä ja heidän perheitään ei tulla tunnistamaan valmiista tutkimuksesta. Nuoret ja alaikäisten nuorten vanhemmat allekirjoittivat suostumuslomakkeen (LIITE 2). (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.)

Haastattelutilanteissa nousi tunteita pintaan niin nuorille kuin haastatteliijoillekin, käydessämme läpi asiakkuuden historiaa. Tunnelmia purettiin haastattelujen jälkeen ja mukaan nuorista ei sanonut, että haastatteluista olisi jäänyt paha mieli. Nuorille myös täh-

dennettiin, että jälkikäteen saa ilmoittaa, mikäli hänen panostaan ei saa käyttää tutkimustarkoituksiin. Kukaan nuorista ei kieltäytynyt. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.)

4 NUORTEN KOKEMUKSET

4.1 Tutkimuksemme nuoret

Haastattelemamme nuoret olivat iältään 16–19-vuotiaita, joista viisi oli tyttöä ja kaksi poikaa. Kaikkia nuoria yhdisti lastensuojelun avohuollon sekä perhetyön asiakkuus. Näin ollen he ovat lastensuojelussa tavanneet sosiaalityöntekijän lisäksi myös omaa sosiaalihojaajaa.

Nuoret ovat yhtä lukuun ottamatta suorittaneet peruskoulun loppuun. Yksi nuorista kävi haastattelujen aikoihin yhdeksättä luokkaa. Neljä nuorta opiskeli ammatillisessa oppilaitoksessa ja yksi kävi lukiota. Yksi nuorista oli töissä ja haki parhaillaan opiskelupaikkaa.

Nuorilla oli ollut ongelmia peruskoulussa, joka on hyvin tyypillistä lastensuojelun nuorille. Kuitenkin nuorten koulutus- ja työmotivaatio oli hyvin korkea ja heillä oli suunnitelmia tulevaisuuden suhteen. Tutkimuksen nuoret eivät tässä suhteessa vastaa sitä kuvaa, joka lastensuojelunuorista usein on, eli että he olisivat näköalattomia tulevaisuutensa suhteen tai pudonneet koulutus- tai työurilta.

Haastatteluhetkellä neljä nuorista asui vanhempansa kanssa, kaksi asui itsenäisesti soluasunnossa ja yksi perhekodissa sijoitettuna avohuollon tukitoimena. Yhden nuoren toinen vanhempi oli kuollut. Muiden nuorten vanhemmat olivat eronneet. Yksi nuorista asui isänsä kanssa, muilla nuorilla suhteet isiinsä olivat hyvin etäiset.

Yleisin lastensuojeluasiakkuuden alkamisen syy oli nuoren koulunkäyntiongelmien yläasteella. Ongelmat näyttäytyivät suurina poissaolomäärinä, levottomana tuntikäyttäytymisenä sekä heikentyneinä oppimissuorituksina. Ongelmat koulunkäynnissä olivat muodostuneet jo niin suuriksi, että lastensuojelun mukaan tuleminen nuoren koulunkäynnin turvaamiseksi oli välttämätöntä.

Nuoret, joiden asiakkuus oli alkanut koulunkäyntiongelmien vuoksi, vaikuttivat hyvin ymmärtävän miksi lastensuojelu oli tullut mukaan heidän elämäänsä. Vaikka asiakkuuden taustalla saattoi olla vanhemmista johtuvia ongelmia, ei niitä tuotu esille. Asiakkuuden nähtiin johtuvan omista ongelmista. Syynä tähän voi olla nuoren halu suojata vanhempiaan tai, että murrosikäinen nuori ei vielä ole kykenevä peilaamaan taustojaan tarkemmin.

Nuorten asiakkuuksien taustalta löytyivät myös lastensuojelulle tyypilliset syyt: vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat. Myös nämä nuoret olivat tietoisia lastensuojelun alkamiseen johtaneista syistä. Nuoret kertoivat vanhempien hyvinkin rajusta päihteidenkäytöstä ja vakavista mielenterveysongelmista melko neutraalisti ja vanhempia syylistämättä.

Nuorista suuri osa tapasi myös muita viranomaisia, joiden palveluiden piiriin lastensuojelun sosiaalityöntekijä oli heidät ohjannut. Nuorisoasemalla kävivät ne nuoret, joiden perheessä oli tai oli ollut runsasta päihteidenkäyttöä. Alueellisella nuorisopsykiatrisella poliklinikalla hoidettiin masennuksesta kärsiviä nuoria.

Haastatteluissa oli huomattavissa, että vastaajista vanhimmat 18–19-vuotiaat pystyivät tuomaan elämäänsä ja lastensuojeluhistoriaansa eritellyimmin esille kuin haastateltavista nuorimmat. Aikuisuuden kynnyksellä olevat nuoret, olivat saaneet etäisyyttä lapsuuteensa ja nuoruuteensa. Heidän kokemuksiinsa voi luonnehtia näinkin pienessä aineistossa pohdituimmiksi. Emme kuitenkaan halua arvottaa vastaajiemme panosta vaan voimme todeta kaikkien mukana olleiden tuoneen esille meille hyvin arvokasta tietoa. Jokaisen haastattelun jälkeen koimme oman tutkijanroolimme tärkeäksi, saadessamme olla tuomassa juuri kyseisen nuoren aitoa ääntä kuulluksi.

Stereotyyppisesti ajatellaan, että tytöt ovat puheliaampia kuin murrosikäiset pojat. Aineistomme kahdesta pojasta kumpikaan ei sovi tähän luokitukseen. Tutkimuksessamme stereotyyppiset sukupuoliodotukset voidaan hylätä. Vanhemman pojan haastattelu oli kestoltaan pisin ja hän tuotti puhetta ilman, että hänelle tehtiin kysymyksiä. Aineiston analyysissä ei myöskään tullut esille sukupuolieroja vastausten suhteen. Suomalaista sosiaalityötä ja sen tutkimusta voidaan kuvata sukupuolineutraaliksi, jopa sukupuolisoikeaksi (Kuronen, Granfelt, Nyqvist & Petrelius 2004, 5). Tämän voidaan nähdä hei-

jastuvan myös hyvin nuortemme vastauksista. Kokemus lastensuojelusta on yhtäläinen sukupuolesta riippumatta.

4.2 Lastensuojelu nuorten silmin

Nuoria pyydettiin haastattelun alussa kertomaan mitä heidän mielestään lastensuojelu on. Tällä kysymyksellä virittäydettiin tutkimuksen aiheeseen. Nuoret toivat esiin vanhempien kyvyttömyyden huolehtia lapsista sekä heidän voimattomuutensa esimerkiksi alkoholin käytön suhteen, jolloin lastensuojelun apu oli nuorten mielestä välttämätöntä.

Lastensuojelu. No se on mun mielestä sitä, et öö, suojelee lapsia esimerkiksi, jos on alkoholia öö perheessä vanhemmilla liikaa käytössä ja muuten vaan menee huonosti, että vanhemmat ei niin kun huolehdi lapsistaan tai pysty enää huolehtiin, et ne on holtittomii mut sitte niin. H1

Lastensuojelua kuvattiin myös nuoreen itseensä kohdistuvana apuna.

No siis, jos jollain nuorel menee vähä huonosti niin, sit ne yrittää auttaa jotenki...H4

Lastensuojelun kuvailua pidettiin vaikeana ja nuoret sanoivat, että eivät oikein tiedä mitä se on tai pitäisi olla.

M: Jos sun pitäis kuvailla lastensuojeluu...

H4: Ku, en mä sillee kunnolla tiä tavallaan mitä se tarkoittaa

Tutkimuksemme nuorista enemmistö oli kokenut lastensuojelun asiakkaana olemisen aluksi hämmentävänä, pelottavana tai häpeällisenä. Työskentelyn edetessä ja nuoren varttuessa käsitys lastensuojelusta oli kuitenkin muuttunut positiivisemmaksi kokemukseksi.

Niin ku ihan alussa niin tosi semmost hämmentävää, ettei oikein tienny, et miten pitäis olla ja mitä pitäis sanoo ja tehdä. Ja semmost ihan ihmeellistä ja sit se, ku tuli ihan uusia ihmisiä elämään. Ja niin ku tuli vähän semmonen niin ku semmonen ihme suojautumisfiilis siinä alussa, et älä tuu tonkimaan mun elämää, semmonen fiilis. Mut sit pikkuhiljaa se muuttu se asenne. H2

Lastensuojelun mukanaolo omassa elämässä koettiin myös hyväksi, mutta melko neutraaliksi kokemukseksi. Lastensuojelu oli osa nuorten elämää, eivätkä he pitäneet sitä mitenkään erikoisena.

No silloin pienempänä luulin, et lastensuojelu ois sitä, et lapset viedään laitokseen, mut se käsitys on vähän niin ku muuttunu. Emmä nyt tiä silleen, pienempänä sitä häpes ja nolotti kauheesti mut ei sitä enää sinänsä. Ei se sinänsä oma syy oo ainakaan en mä nää, et se on mun syy et mä oon lastensuojelun asiakas. Enemmän mä näkisin, et se on mun vanhempien syy, jos se nyt jonkun syy on. Ei se mitään ihmeellistä, ei se sinänsä mun nykystä elämää mitenkään muuta tai rajota. H7

Lastensuojelun kontrolliaspekti on koettu negatiiviseksi piirteeksi ja tulevaisuuden toiveena on, että nuori kykenee elämään jatkossa ilman lastensuojelun tukea.

...mä en haluu, et ne seuraa mua joka paikkaan. Mä en haluu sit, et ku mä täytän 18 sit mä en haluu enää ikinä olla niitten kaa tekemisissä ja mä toivon, et mun ei tarvii ikinä ottaa niihin yhteyttä, jos mun perheessä tulee ongelmia... H1

4.3 Ensimmäiset kokemukset lastensuojelusta

Nuoret muistelivat haastatteluissa ensimmäisiä kokemuksiaan lastensuojelusta. Osalla nuorista ensimmäiset muistikuvat lastensuojelusuojelusta liittyivät akuuttiin tilanteeseen, jossa poliisi tai sosiaalityöntekijä tuli kotiin selvittämään tilannetta. Tilanteiden taustalla olivat esimerkiksi vanhemman itsetuhoiset puheet tai runsas alkoholinkäyttö. Tällöin lapsen tilanteeseen oli puututtava välittömästi ja näin turvattava hänen tilanteensa.

...tota isä soitti sit poliisit sinne, ja tota sitte poliisit tuli ja äiti oli ”en oo mitään tehny ja mikä tää juttu oli näin”. Ja sitten ne poliisit otti mut mukaan ja vei mut isälle ja sit tuli merkintä lastensuojeluun. H3

Äärimmilleen vietyinä tilanne kriisiytyi vanhemman mielenterveysongelman myötä siihen, että lapset oli sijoitettava kiireellisesti pois kotoa, yksinhuoltajaäidin jouduttua suljettuun laitoshoittoon.

Oli, öö tota, mä ja mun pikkuveli jonnekin laitokseen tai johonki tommoseen perhekotiin. H4

Merkityksellistä on, että vaikka nuorten ensimmäiset mielikuvat lastensuojelusta liittyvät dramaattisiin tapahtumiin, esimerkiksi poliisin väliintuloon, ei perheen asiakkuus ole tästä välttämättä alkanut. Ainakaan nuorella itsellään ei ole siitä kokemusta. Myös ajanjakso ensimmäisistä mielikuvista, lastensuojelun työskentelyvaiheeseen, on saattanut kestää vuosia. Tilanne herättää monia kysymyksiä. Onko perheen tilanne pysynyt salassa lastensuojeluviranomaisilta? Ovatko vanhemmat kyenneet selvittämään tilanteen parhain päin? Ovatko lastensuojelun suuret asiakasmäärät ja työn kiireisyys olleet syynä siihen, että työskentely perheiden kanssa ei ole alkanut?

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän mukana oleminen koulupalaverissa muistettiin myös ensimmäisenä kokemuksena lastensuojelusta.

Joku sossu siel oli ja mutsi ja faija ja koulun työntekijöitä. Ketä siel nyt ois, koulupsykologi ja ää oisko ollu opo ja sitte luokanvalvoja. H5

Naapurin huoli perheen tilanteesta ja siitä seurannut lastensuojeluilmoitus mainittiin myös ensimmäisenä muistikuvana lastensuojelusta.

Sit mä muistan, mejän naapuri soitti lastensuojeluun sen takii, koska se (äiti) oli jotain huutanut kauheen kovaa ja haukkunut mua. Ja sit me käytiin silloin joidenki, ilmeisesti lastensuojeluviranomaisten juttusilla...H2

4.4 Sijoitukset ja niiden pelko

Lastensuojelulla on stereotyyppisesti negatiivinen maine ja lastensuojelutyö nähdään helposti vain pelkkänä huostaanotto- ja sijoitustyönä. Huostaanoton negatiivinen leima ja pelko välittyvät vahvasti nuorten vastauksista. Nuoret ovat pelänneet joutuvansa pois

kotoa, mikäli kertovat työntekijöille rehellisesti kotinsa tilanteesta. Osa nuorten vanhemmista on kieltänyt nuoria puhumasta perheen asioista lastensuojelussa ja pelotelleet heitä lastenkodilla. Nuorille eläminen rikkiäisessä kodissa on tuntunut paremmalta ratkaisulta kuin ajatus, että asuisi pois kotoa.

Joo, koska se (äiti) sano, et jos mä puhun (vanhempien juomisesta) niin sit ne pistää mut lastenkotiin. No emmä sit tiä oisko ne oikeesti pistäny mut mut mä pelkäsin sitä niin paljon. H2

Päihdeongelmaisella vanhemmalla on hyvin merkittävä rooli lapsen ja nuoren kokemusten ja avuntarpeen piilottelussa. Vanhempi kieltää usein uhkailemalla lasta kertomasta päihteiden käytöstä kenellekään. Useimmiten vanhemman motiivina on oman juomisen jatkaminen. Lapsen kokemusten kuuleminen johtaa väistämättä siihen, että juominen määrittyy ongelmaksi. Tämä uhkaa juomisen jatkamista. Pidemmällä aikavälillä vanhemman uhkailu ja painostus voi johtaa jopa siihen, että lapsi kokee kaiken ulkopuolisen uhkaavana. (Ackerman 1991, 78; Itäpuisto 2008, 73–75.)

Nuoret näkivät sijoituksen uhan viranomaisten puolelta jälkeinpäin jopa eteenpäin vievänä voimana, jonka avulla he olivat saaneet toivottua muutosta aikaan elämässään.

...sit mä lopetin nekin (lääkkeet) ja sit ysillä mä huomasin, kun mun keskiarvo oli 6.2 et nyt pitäs tehdä jotain. Nelosii oli tosi paljon ja sit oli semmonen iso sosiaalikeskustelu koulussa, että jos en mä käy kouluun niin sit mä joudun pois kotoonta semmoseen koulukotiin ja ne mielti mua myös sairaalakouluun. Mut mä en suostunut siihen ja sit mä totesin vaan, et pakko nyt mennä kouluun, et en mä halua pois kotoonta ja enkä mä halua jäädä luokallekaan. Ja siel jossain keskellä ei mitään koulua ja tota mmmmm sit mä rupesin käymään kouluun ja mä nostin mun arvosanoja 7.8:aan ja sit mä olin melkein tyytyväinen. H1

Osalla tutkimuksemme nuorista oli kokemuksia lyhytaikaisesta sijoituksesta kodin ulkopuolelle. Sijoitukseen johtaneita syitä olivat koulunkäyntivaikeudet, vanhemman mielenterveysongelmat, perheväkivalta sekä nuoren oma väkivaltainen käytös. Kokemukset laitoksessa olemisesta olivat kauttaaltaan negatiivisia. Myös Päckilä (2008, 166–167) tuo esiin tutkimuksessaan, että nuorten voimakkaat tuntemukset kohdistuvat laitosten sääntöihin eikä niinkään itse huostaanottoon. Entisen kenties epäsäännöllisen elämän tilalle tulevat yhtäkkiä säännöt ja rutiinit. Tiukkoihin sääntöihin sopeutuminen oli nuo-

rille vaikeaa. Esimerkiksi liikunnan puute ja sen rajoittaminen koettiin hyvin ahdistavaksi.

No siel sit olin sen kolme päivää mitä oli enkä mä saanu sen aikana käydä yhtään ulkona. Siin meni niiiiiin hermot, ku oli tottunu joka päivä olla ulkona, oli niin ku treenannu ja oli lenkil käynny ja muuta. Sitte kolmeen päivään neljän seinän sisällä meni niin niin hermot, ku se kolmas päivä tuli mä odotin, et nyt mä pääsen pois, saman tien aion mennä Helsinkiin. Mulle ilmotetaankin, et tätä jatketaan nyt ainakin viikolla ja, et oot tääl nyt ainaki viikon. Mä sanoin, et ainakin ulos pääsee. Ei ei ulos ei pääse. Sit meni niin hermot...H7

Negatiivisista laitoskokemuksista huolimatta osa nuorista pystyi näkemään oman tai perheensä tilanteen kohentuneen sijoituksen aikana.

P: ..muuttiko se jollain tavalla teijän perheen tilannetta tai sun tilannetta se jakso?

H4: Kyl sillee äiti vähän sai rauhottuu yksin... ja kyl se on paljon paremmin voinu sen jälkeen. H4

Eräällä nuorelle oli jo aiemmin ehdotettu mahdollisuutta muuttaa pois kotoaan. Hän ja hänen äitinsä eivät kuitenkaan olleet suostuvaisia ehdotukseen eikä tahdonvastaiseen toimenpiteeseen ollut perusteita. Nuori sijoitettiin siinä vaiheessa, kun hän sitä itse toivoi ja pyysi. Hän pohti kuinka hänen elämänsä olisi voinut sujua paremmin, jos hänet olisi sijoitettu jo aiemmin.

Jos mä nyt mietin mun ois pitäny muuttaa kotoota paljon aikasemmin pois. Ongelmat loppu kun seinään kun mä muutin tänne. Niin kuinka paljon paremmin mul ois kaikki menny, jos mä oisin muuttanu aikasemmin. Mut mä tiän sen, et sitä ehdotettiin moneen kertaan mut sitte äiti ja minä ei ehkä oltu sitä mieltä...H3

4.5 Kuulluksi tuleminen

Kuulluksi tuleminen tuli esille nuorten kertomuksissa jo lastensuojeluun yhteyttä otettaessa, kun he olivat itse antaneet siihen luvan. Tällä oli suuri merkitys nuorille ja he saivat kokemuksen siitä, ettei oltu toimittu heidän selkänsä takana.

...jos sais sossust tai jostain apuu siihen nii ois hyvä ja sit isä kysy mult luvan, et saisko hän ottaa mun puolest niin ku yhteyttä lastensuojeluun. Niin mä sanoin, et sil eholla, jos en koskaan enää joudu mihinkään laitokseen tai mitenkään huostaanotetuks. Niin saat ottaa yhteyttä. H7

Nuoret korostivat vastauksissa kuulemista ja kuulluksi tulemista. Vaikka nuoria oli pyritty kuulemaan, heidän toiveenaan oli, että heitä olisi pitänyt kuulla vielä enemmän. He toivoivat ennen kaikkea, että heiltä itseltään olisi kysytty miten heidän tilannettaan olisi voinut kohentaa.

M: Oisik sä toivonu sellasta, et sua olis enemmän kuunneltu?

H6: No joo, kyll mä oisin ite löytäny, et miten mä oisin alkanu käymään (koulua). Oon mä mutsillekin sanonu, et ku mä oon niin kaveririippuvainen niin pitäis muuttaa. Sit mä jouduinki tonne laitokseen, niin se vaan jäi.

Oman äänen kuulluksi tulemisen suhteen oltiin myös epävarmoja. Oman mielipiteen ilmaisu ja, että saa kuitenkin sanoa jotakin, koettiin tärkeäksi asiaksi.

No emmä oikeestaan. Mä en tiedä tai oo varma, mut tota se ois niin ku kiiva, jos joku kuuntelis. Mut mä en oo ihan varma, et kuunteleeks kukaan tai kiinnostaakos ketään tai mitään muutakaan sillee et öööö. Oikeestaan niin, ku emmä tiedä. Mulle on oikeestaan ihan sama. Kuhan mun ei tarvi olla hiljaa, et mä voin sanoo ees jotain tai sillee. Se on nii ku tärkeitä. H1

Kuulluksi tulemisessa koettiin suuria eroja eri ikäkausina. Esille nousi selkeästi, että lapsena heidän mielipiteitään kuunneltiin huomattavasti vähemmän kuin nyt nuoruudessa.

Varsinkin varmaan viimiseen puoleen vuoteen aikaan ollu enemmän lastensuojeluun yhteydessä ja kyl se vika puol vuotta on ollu iha tyytyväinen lastensuojeluun ja. Nuorempana ei niin paljon pitäny, liian vähän mun mielestä kuunneltiin silloin varsinki se oikeusjuttu niin oli. Ne oli tosi masentavat tuntu, et ei oikeesti mun mielipide ei kiinnostanu yhtään ketään, et aika ärsyttävää. Nyt vanhempana sit hyvin tyytyväinen. H7

Yhdellä nuorella oli kokemusta oikeuteen asti edenneestä huoltajuuskiistasta. Hän oli hyvin tietoinen, että yli 12-vuotiaan lapsen mielipidettä kuullaan oikeusprosessissa. Kuitenkin kokemus, että oikeuden päätös oli vastoin hänen toiveitaan, oli nuorelle hyvin järkyttävä kokemus. Myös Päckilä (2008, 170) toteaa, että kun osallisuuden tunne on heikoimmillaan, levottomuus, vihaisuus ja pettymys nousevat pintaan.

Herääkin kysymys riittävästä tiedonsaannista. Lapsella ja nuorella ei saisi olla vääriä mielikuvia siitä millaista painoarvoa hänen mielipiteillään on, esimerkiksi huoltajuusprosessissa. Sama pätee yhtä lailla lastensuojeluun. Kuinka ilmaista nuorelle, että hänen mielipiteitään kuullaan ja ne ovat arvokkaita. Samanaikaisesti kuitenkin tiedostetaan ja ilmaistaan, että mikäli hänen tilanteensa niin vaatii, voidaan joutua tekemään toimenpiteitä vastoin hänen tahtoaan.

Nuorten selkeästi negatiiviset kokemukset kuulemisesta liittyivät esimerkiksi koulupalavereihin, joissa nuori ei ollut kokenut saaneensa ääntään kuuluviin.

H6: Ne pälpätti siellä pääasiassa. Kauheesti niillä oli asiaa toisilleen ja sit ne välillä jotain omaakin heitti.

M: Kysyttiinkö sulta sun mielipiteitä?

H6: Ei pahemmin, kyllä ne jotain saatto kysyy, et miten menee ja tälle. Mut ei mitään, et mitä mä haluisin tai miten mull menis paremmin omasta mielestäni tai mitä pitäis tehdä mun mielestä

Nuoret eivät saa jäädä omissa palavereissaan vain vastaajan tai niin sanotun syytetyn rooliin. Palavereissa on vaarana, että nuorten ehdotukset ja mielipiteet, jotka voivat olla hyvinkin konkreettisia jäävät aikuisten ja ammattilaisten ohjeiden ja neuvojen alle. Eskonen, Korpinen & Raitakari (2006, 31) ovat kuvanneet, kuinka nuoren palavereissa vuorovaikutus ei aina ole suunnattu yksin nuoreen, vaan vuorovaikutuksen yleisönä ovat myös toiset ammattilaiset. Tällöin palaverien tavoitteena on jonkin instituution uskottavuuden vahvistaminen tai avoimuuden osoittaminen, eikä todellinen kohtaaminen nuoren kanssa. Palaverit toimivat tiloina, joissa nuorta ainoastaan ohjeistetaan tai ohjataan.

Osa nuorista ei ole tavannut sosiaalityöntekijäänsä kahden kesken ilman vanhempien läsnäoloa. Lastensuojelulain mukaisesti tämänkaltainen toimintatapa ei tulisi olla mahdollista. Laki velvoittaa tapaamaan lasta ja nuorta yksin. Tällöin nuorella on mahdollisuus kertoa avoimesti omasta ja perheensä tilanteesta. Myös nuoret itse toivoivat tätä.

et, pitäis niit lapsii yksin kuunnella ilman, et vanhemmat pääsee vaikuttamaan siihen, et ne on siin vieressä ja kuuntelee, koska silloin ei uskalla sanoa mitään. H2

Eräs nuori toi esille toiveen, että häneltä olisi kysytty miltä lastensuojelun toimenpiteet tuntuvat.

...ois ollu kiva, jos (sosiaalityöntekijä) ois joskus voinu kysyä, et hei ha-
loo milt sust tuntuu tää mut ei nii ei..H1

Tyytyväisyys lastensuojeluun liittyy siihen, että nuorta on kuunneltu, hän on saanut pu-
hua ja hänen mielipiteitään on arvostettu. (kts. Välimäki 2009,111.)

...et sitä kuunneltiin, kun mä sanoin, et mä haluan oman asunnon ja sit ei
kuitenkaan pistetty terapeutille ennen kun mä annoin siihen niinku luvan.
Et niinku pakotettu menemään tai mitään, et kyll mun mielestä ihan hyvin
on kuunneltu. H2

4.6 Osallisuus ja avun kokemukset

Nuorten kokemukset lastensuojelusta saadusta avusta liittyivät keskeisesti nuorten hy-
vinvointiin ja yleiseen elämänkulkuun. Nuoret kuvailivat saaneensa apua muun muassa
koulunkäyntiin sekä itsenäistymiseen. Tutkimuksemme nuorten kokemuksista heijastuu,
että heidän perheilleen lapsuudessa tarjottua apua ei ole koettu merkittävänä.

En mä sillee koe, et tilantees ois voinu tehdä mitään toisin. Et se oli musta
ja mun äidistä kiinni. Et kyll me niinku saatiin kaikki mahdollinen tuki, mut
se ei vaan toiminu. H3

Lapsuusvuosina lastensuojelun työskentelyssä keskitytään vanhempien kanssa asioin-
tiin. Tällöin on hyvin loogista, että nuori ei koe lapsuudessa mukana ollutta työskente-
lyä kovin tärkeänä. Lapsen kasvaessa hänestä tulee varsinaisemmin asiakas. (Kivistö
2006, 65.)

Nuorten kokemuksista ilmeni tyytyväisyys, että lastensuojelun väliintulolla on ollut
merkitystä hänen tilanteelle ja esimerkiksi koulunkäyntiongelmien puuttuminen on aut-
tanut. He olivat saaneet apua koulunkäyntiinsä ja peruskoulun suorittamiseen, mikä on
erittäin tärkeä nuorta syrjäytymiseltä suojaava tekijä.

Niin, emmä tiiä, oli se sinänsä ton koulun takii hyvä niin pääs sitten amikseen. Ei tarvinnu uudestaan käydä. H6

Myös aikaisempaa puuttumista koulunkäynnin tukemiseen toivottiin.

M: Sen oisin viel kysyny, et oisik sä toivonu, et lastensuojelu ois ollu aikasemmin sun elämässä mukana, kun tos kasiluokalla?

H5: Ehkä joskus silloin ku, joskus seiskalla varmaan, ois ollu ihan hyvä ni ois päässy nopeemmin. Ois saanu paljo paremmat numerot

M: Et sä uskot, et jos silloin ois tullu niin se yläaste ois sujunu paremmin?

H5: No ainaki paremmin

Kuten edellä on todettu, ovat koulunkäyntiongelmät usein syynä nuoren asiakkuuden alkamiseen. Oma kokemuksemme on, että loppukeväällä lastensuojeluun tulee paljon ilmoituksia oppilaista, joilla on runsaasti koulupoissaoloja ja joita uhkaa luokallejäänti. Kuitenkin silloin on myöhäistä ryhtyä tukemaan nuorta vuosiluokan suorittamisessa. Koulunkäyntiongelmien puuttuminen koetaan usein myös hankalaksi lastensuojelussa. Lastensuojelussa ajatellaan, että koulun pitäisi tehdä asialle jotain. Koululla taas, että asia kuuluu lastensuojeluun. Kuitenkin oikea-aikaisella väliintulolla on merkitystä ja pelkästään, että ”sossu” osallistuu koulupalaveriin, voi olla ensiarvoisen tärkeää koulunkäynnin turvaamiseksi. Tällöin nuorelle välittyy kuva, että hänen tilanteeseen on puututtu ja muutoksia koulunkäynnin turvaamiseksi olisi syytä saada aikaan. Toimiva yhteistyö koulujen kanssa on tärkeää. Koulujen olisi syytä huomioida, että runsaista poissaoloista tulisi tehdä lastensuojeluilmoitus hyvissä ajoin.

Nuoret ovat selkeästi kokeneet lastensuojelun tarjoaman avun hyödyllisimmäksi siinä vaiheessa, kun he ovat sitä itse pyytäneet tai hakeneet. Avun kokemus liittyy vahvasti itsenäistymiseen sekä myös siihen, että vaikeistakin tilanteista on päästy eteenpäin.

No kyllähän se tietysti autto sillee, et äiti sai vähän niinku puhuu siinä ja se hillitsi sitä juomista, mut en mä tiedä. Ei se nyt muuten kyllä kauheesti. Et sit vast myöhemmin sit, ku kun mä olin 16, mä annoin mun tädin niinku soittaa sinne (lastensuojeluun), ja sit se vast kun mä sain tukihenkilön ja sit mä pääsin asuun sinne soluasuntoon niin sit se vasta alko tuntua avulta ... Kyll se nyt on ollu tosi positiivista, et on mukavii työntekijöitä ja saa apuu, jos sitä tarttee. H2

Nuoren ja työntekijän välille syntynyt luottamuksellinen suhde, koettiin merkitykselliseksi ja tärkeäksi avuksi. Myös Päckilä (2008, 173) tuo esille, kuinka nuori itsenäisty-

misvaiheessa tarvitsee omaa työntekijää. Samoin Laaksosen (2005, 10) toimittamassa jälkihuolto-oppaassa suositellaan tätä. On tärkeää, että nuoren elämässä on mukana hänen kuulumisistaan ja itsenäistymisestään kiinnostunut aikuinen.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän arvio nuorten tarvitsemasta ulkopuolisesta avusta sekä palveluihin ohjaamisesta, oli koettu hyödyllisenä nuoren elämän kannalta.

... sillee, et se on oikeesti hyvä, et mä oon käyny tuol psykiatrilla..H1

Tällä hetkellä itsenäisesti asuvat nuoret ovat kokeneet lastensuojelun tärkeimmäksi avuksi juuri heidän itsenäistymisen tukemisen ja oman asunnon saamisen. Näiden avulla he ovat onnistuneet pääsemään irti vaikeasta perhetilanteesta. Jälkihuollon taloudellinen tuki, on koettu tärkeäksi ja huojentavaksi avuksi.

Ainaki mä oon päässy siitä vaikeesta tilanteesta pois, et se on hyvä, et se hän ois varmaan muuten jatkunu ihan tähän päivään asti. Ja sit mä oon onnistunu itsenäistymään, kun mä sain sen oman asunnon..... Ja sit tietysti se jälkihuollon tuki, et on rahallisesti hyvä tilanne, et ei tarte ottaa opintolainaa, et se on tosi huojentava ajatus. Et ku on kuitenkin noita ongelmia niin sit ei tarte ajatella raha-asioita niin paljoo. H2

Nuorille on merkityksellistä oman itsenäistymisen tukeminen, joka vastauksissa konkretisoitui toiveena omasta asunnosta. Ainoastaan sijoitetut helsinkiläisnuoret ovat oikeutettuja lastensuojelun tukiasuntopalveluihin. Nuorten toiveena on, että avohuollonkin asiakkailta olisi mahdollisuus tuettuun asumiseen.

...et mun mielestä se ois ollu tosi kiva se tukiasuminen. Esimerkiks mä oisin ihan hyvin voinu hyväksyy sen, että joku käy siellä noin. Et oikeesti, et ois kiva, et sais mahdollisuuden semmonenki, joka ei oo ollu lastenkodissa. Et semmosel normaalillaki vois olla mahdollisuus.. H1

Osallistumalla omien suunnitelmien ja päätösten tekemiseen, koetaan ne omiksi, jolla on lasta tai nuorta voimaannuttava vaikutus. Lastensuojelun asiakasnuorilla saattaa usein olla kokemus, että asiat vain tapahtuvat ja elämässä ollaan koko ajan vain ”kohtalon” tai ”onnen” armoilla. Näin ollen kokemus omista vaikutusmahdollisuuksista on heille erityisen suuri. Kuulluksi tulemisen kokemukset rohkaisevat nuorta puhumaan kokemistaan vaikeista asioista ja hakemaan apua. Hyvin toteutuneesta kuulluksi tulemi-

sesta voi olla myös terapeutista apua. Nuori voi oivaltaa käyttäytymisensä syy-seuraussuhteita eikä hän esimerkiksi syytä kaikkea itseään tai ympäristöään. Osallisuuden tärkeimpänä hyötynä voidaankin pitää juuri kokemusta kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta. Tällöin nuori kokee olevansa muutakin kuin toimenpiteiden kohde. (Näsänen & Rautava 1998, 47, Oranen 2008, 16.)

Nuorten kokemusten perusteella lastensuojeluasiakkuudesta on ollut hyötyä, kun nuori on päässyt oman elämänsä vastuuhenkilöksi. Lastensuojelun rooli on muuttunut pelottavasta, hämmentävästä ja vastentahtoistakin tahosta, yhteistyöksi nuoren ja työntekijän välillä. Tässä vaiheessa itselleen saatavan avun merkitys on erilainen kuin aiemmin. Tämä on mielenkiintoista, kun mietitään, kuinka vaikeaksi nuorten tapaaminen joskus koetaan. Ei kuitenkaan tarvita kuin aitoa kiinnostusta ja kuulemisen taitoa. Työskentelyllä tulee olla konkreettisia tavoitteita esimerkiksi koulunkäynnin parantaminen tai asunnon saanti. Silloin työskentely koetaan hyödyllisemmäksi.

Pitkään tiiviillä avohuollon- sekä psykiatrisen puolen avulla tuettu nuori, joka itse pyysi mahdollisuutta muuttaa perhekotiin koki, että lastensuojelun tarjoama tuki on antanut hänen elämälleen vakaan pohjan. Hetki, jolloin nuori kertoi kokemuksestaan, oli tunteikas niin hänelle kuin haastattelijoillekin.

P: ... niin mitä lastensuojelu on sulle antanu?

H3: Siis niin ku kaiken (purskahtaa itkuun).

5 NUORTEN ELÄMÄNTARINAT

5.1 Tarinoiden taustaa

Aineistosta muotoutui kaksi hieman erilaista tarinaa, jotka kuvastavat tämän tutkimuksen nuoria ja heidän kokemuksiaan lastensuojelusta. Jennan tarinassa syy lastensuojeluasiakkaaksi tuloon olivat vanhempien ongelmat, kun taas Jonin tarinassa nuoren oma oirehdinta johti lastensuojelun avun piiriin. Tutkimukseen osallistuneet vanhimmat täysi-ikäisyyden kynnyksellä olleet nuoret, kykenivät selkeämmin peilaamaan menneisyytään. He pystyivät pohditummin näkemään lastensuojelun roolin elämässään, joka tulee ilmi Jennan tarinassa. He myös kykenivät kertomaan lapsuutensa traagisista tapahtumista ja vanhempiensa ongelmista. Huomionarvoista on, että nämä nuoret ovat itse halunneet jatkaa vapaaehtoisesti lastensuojelun jälkihuollossa. Tällöin työskentelysuhteessa oli jo vahvasti virittynyt positiivinen perusta, tuki, negatiivisen kontrolliaspektin jäädessä taka-alalle.

Jonin tarinassa kuului nuorempien, alaikäisten nuortemme ääni. Heidän asiakkuuttaan leimasi kontrollisuhde, joka näkyy heidän suhtautumisessaan lastensuojeluun. Myös heidän kehitysvaiheensa oli elämänkaaren siinä vaiheessa, että menneisyyteen peilaaminen ei vielä pohditusti ole eikä tarvitsekaan olla valmista. Jonin tarinasta huokui myös kerronnan niukkuus. Omista elämäntapahtumista ei kerrottu monisanaisesti tai jotkin vaiheet olivat jopa huonosti muistissa. Tästä syystä Jonin tarina on selkeästi Jennan tarinaa ohuempi ja lyhyempi. Kuitenkin nuorempien haastateltavienkin ääni haastavassa murrosiän vaiheessa ja lastensuojeluasiakkuuden sisältä on arvokas. Kehkeytyisikö heidän mielipiteensä elämän kuluessa positiivisemmaksi, on spekulointia, eikä siis tämän tutkimuksen kannalta merkityksellistä. Merkityksellistä on heidän tämänhetkinen kokemuksensa lastensuojelusta.

Huomion arvoista on, että tarinat on koottu yhdistellen eri tarinoista. Jennamme ja Jonimme tarinoista ei ole tunnistettavissa haastateltuja nuoriamme. Myös yksityiskohtia on muutettu tunnistamisen välttämiseksi. Tarinoissa on käytetty nuorten käyttämiä puhekielen ilmaisuja. Tällä haluamme korostaa nuorten aidon äänen kuulumista.

5.2 Jennan tarina

Jennan lapsuus

Jenna oli perheensä ainoa lapsi ja lapsuudessa hänen perheeseensä kuuluivat äiti ja isä. Muistellessaan varhaislapsuuttaan Jennalle tuli mieleen pääosin negatiivisia muistoja. Jenna muisti olleensa noin nelivuotias, kun perheen isä heitti äidin ja hänet kotoa pihalle. Tilanteen seurauksena he joutuivat turvakotiin. Jenna ei muista turvakotiajalta, että olisi tavannut työntekijöitä, ainoastaan olleensa siellä. Turvakotiajan tärkein muisto liittyy tyttöön, jonka kanssa Jenna oli tekemisissä myös turvakodin jälkeen ja josta tulikin hänen paras kaverinsa.

Turvakotijaksoon johtaneiden tapahtumien seurauksena vanhemmat erosivat. Jenna ja äiti asuivat vähän aikaa muualla ennen muuttoa takaisin Helsinkiin. Avioeron myötä Jenna ja isä tapasivat toisiaan hyvin harvoin. Isän muutettua Pohjois-Suomeen Jennan ollessa ala-asteella, Jenna ei ole ollut tekemisissä isänsä kanssa juuri lainkaan. Avioeron ja Helsinkiin muuton jälkeen Jennan äidin alkoholinkäyttö lisääntyi. Jenna muistaa olleensa alle kouluikäinen, kun heräsi keskellä yötä ja huomasi, että äiti ei ole kotona. Jenna lähti etsimään äitiä lähibaarista ja muistaa poliisin tuoneen heidät kotiin. Jenna uskoo, että tilanteesta meni ilmoitus lastensuojeluun mutta ei muista tavanneensa ketään työntekijöitä.

Koululaisen elämää

Jenna pärjäsi ala-asteella koulussa hyvin. Hänellä oli paljon kavereita ja monia harrastuksia. Koulussa häntä kuitenkin kiusattiin melko paljon. Jennan mukaan kiusaaminen liittyi siihen, että hän oli melko hyvä koulussa ja jollakin tavalla erilainen kuin muut. Kiusaamiseen yritettiin puuttua ja koululla järjestettiin palavereja, joihin osallistuivat Jenna, äiti, kiusaaja ja hänen vanhempansa, opettaja, rehtori sekä kuraattori. Jennan mielestä palavereilla ei kuitenkaan ollut suurta vaikutusta. Kiusaaminen jatkui edelleen. Jenna tapasi kuraattoria kiusaamisen vuoksi, mutta ei koe siitä olleen hänelle juurikaan hyötyä. Kiusaaminen loppui vasta yläasteella Jennan vaihdettua koulua.

Jenna muistaa nolouden tunteen ala-asteella, kun äiti tuli joihinkin koulupalaveriiniin, haissen viinalta. Kaverit alkoivat haukkua äitiä ensi kertaa juopoksi. Tuolloin Jenna kielsi äitinsä ongelman täysin, mutta yläasteella hän ymmärsi, että äidillä on ongelmia alkoholin käytön suhteen. Jenna muistaa syyttäneensä itseään äidin juomisesta vaikka samanaikaisesti ymmärsi, ettei se ollut hänen vikansa.

Se (äiti) tuli niihin koulun joihinki tapaamisiinkin kännissä tai ja jos ei kännissä niin ainaki hais viinalle. Sillon se oli kauheen noloo... H7

Jennan ensimmäinen muistikuva lastensuojelusta ajoittui ala-asteen loppupuolelle. Naapuri oli tehnyt heidän perheestään ilmoituksen, kun äiti oli huutanut ja haukkunut Jennaa kovalla äänellä. Ilmoituksen jälkeen he tapasivat lastensuojeluviranomaisia ja äiti vakuutteli heille, ettei juo enää ikinä. Lastensuojeluviranomaiset uskoivat äitiä. Jennan mukaan tapaaminen kuitenkin vain hillitsi äidin juomista hetkellisesti. Äiti pelkäsi, että Jenna joutuisi pois kotoa johonkin laitokseen. Jenna olisi toivonut, että heidän perheensä tilannetta olisi seurattu tiiviimmin ja että häntä olisi tavattu ilman äitiä. Jenna uskoo, että omista tapaamisista hän olisi voinut vapaammin ja avoimemmin kertoa kodin tilanteesta. Äiti oli kieltänyt häntä puhumasta juomisestaan, koska pelkäsi huostaanottoa. Jenna muistaa olleensa ala-asteen aikana kaksi kertaa lastensuojelutyöntekijöiden tapaamisessa.

Mut ehkä ois ollu kiva, jos ne ois niinku aina välillä ehkä niinku soittanu ja kysyny et miten menee. Ja et sit ois niinku selvinny, et äiti on niinku et se jatkaa sitä juomista. Et se vähän niinku sit jäi, kun äiti sano, et se ei enää juo. Ei sit kukaan ottanu mitään yhteyttä sit enää. H2

Lapsuudestaan Jenna muistaa, että lastensuojeluun liittyi aina vahva pelko. Pelko liittyi siihen, että hän joutuisi muuttamaan pois kotoa, mikäli äidin todellinen alkoholinkäyttö paljastuisi. Jennan täti uhkaili usein ottavansa yhteyttä lastensuojeluun, mutta Jenna kielsi sen. Jenna yöpyi jonkin verran tätinsä luona, kun äiti joi rankasti. Muuten Jennan läheisverkosto oli hyvin pieni.

No siis, just toi mun täti, äidin sisko, et se oli aina sillee, et esimerkiks, jos vanhemmat joi tosi paljon niin mä välilä menin sinne yöks, ettei mun tarttenu kattoo sitä. Mut en mä sit muista, et mun muut sukulaiset ois niinku ikinä hirveesti sillee ollu tos mukana, kyllä ne ties, et mun vanhemmat joi, mut ei ne ikinä oikein puuttunut siihen. H2

Nuoruus

Äiti joi edelleen rajusti ja hänellä oli väkivaltainen miesystävä, joka riehui usein heidän kotonaan. Miesystävä pahoinpiteli äitiä, mutta Jennan hän jätti rauhaan. Elämä yläasteella jatkui ja Jennalla oli hyvin suuri huoli äidin tilanteesta. Välillä kotona ei ollut tarpeeksi ruokaa, koska äidin rahat menivät juomiseen. Jenna joutui kantamaan vastuuta itsestään jo pienestä pitäen. Jenna kertoo tunteneensa itsensä masentuneeksi, eikä oikein jaksanut liikkua kotoa eikä tavata kavereitaan vaan vahti äitinsä tekemisiä.

Yhdeksännellä luokalla Jenna keskusteli tätinsä kanssa äidin yhä lisääntyneestä juomisesta. Täti oli ehdottomasti sitä mieltä, että nyt on otettava yhteyttä lastensuojeluun. Jenna pelotti asia, mutta täti vakuutti, että häntä ei enää oteta huostaan, koska hän on jo 16-vuotias. Jenna antoi tädilleen luvan olla yhteydessä lastensuojeluun.

Lastensuojelusta oltiin melko nopeasti yhteydessä Jennaan ja hänen äitiinsä. Perheen asiakkuus alkoi tiiviinä ja Jenna sai oman sosiaaliohjaajan, Jennan sanoin tukihenkilön, jota hän ryhtyi tapaamaan säännöllisesti. Jenna oli helpottunut, kun sai jutella jonkun kanssa asioistaan. Sosiaalityöntekijä teki lähetteen Jennasta alueen Nuorisoasemalle, jotta siellä hän pystyisi käymään läpi lapsuuttaan ja nuoruuttaan alkoholistiperheessä.

Jennan omana toiveena oli, että hän pääsisi asumaan omaan asuntoon. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja olivat myös sitä mieltä, että Jennan oman itsenäistymisen kannalta yksin asuminen voisi olla hyvä ratkaisu. Äiti ei ollut motivoitunut päihdehoitoon. Jennan itsenäistymisen turvaamiseksi kotoa muuttaminen tuntui oikealta ratkaisulta. Äiti vastusti aluksi ajatusta Jennan muuttamisesta pois kotoa. Hän ymmärsi kuitenkin sosiaalityöntekijöiden pienellä painostuksella, että Jennan tulevaisuuden kannalta oma asunto olisi oikea ratkaisu.

Jenna täytti sosiaaliohjaajan kanssa asuntohakemuksen ja hänelle kerrottiin, että asunnon saaminen kestäisi ainakin puoli vuotta. Kaikkien kummastukseksi Jennalle löytyi soluasunto vain parin kuukauden odottelun jälkeen. Omaan asuntoon muuttaminen jännitti Jennaa hieman. Tietoisuus, että hän pääsee omaan rauhaan, tuntui Jennasta kuitenkin huojentavalta.

Kohti itsenäistymistä

Tällä hetkellä Jenna asuu omassa asunnossa ja käy ammattikoulua. Täytettyään 18-vuotta, Jenna on siirtynyt omasta halustaan lastensuojelun jälkihuollon asiakkaaksi. Hän tapaa edelleen työntekijää Nuorisoasemalla, sosiaaliohjaajaa sekä sosiaalityöntekijäänsä. Muuton jälkeen uutena viranomaistahona Jennan elämään on tullut myös sosiaaliaseman työntekijä, jonka kanssa Jenna hoitaa raha-asioitaan. Omaan asuntoon muuttaminen on ollut Jennan kannalta oikea ratkaisu. Jenna on ollut tyytyväinen, kun työntekijät ovat kannustaneet häntä ja luottaneet hänen kykyihinsä asua yksin. Itse asiassa Jenna sanoo, että hänen elämänsä on muuttunut paljon parempaan suuntaan. Hän on nukkunut paremmin, hän on ollut paljon pirteämpi, hän syö paremmin ja tuntee, että vasta nyt pystyy elämään omaa elämäänsä. Jälkihuollon vuoksi Jennaa tuetaan toimeentulotuen avulla. Hänen ei tarvitse ottaa opintolainaa, vaan hän pärjää mukavasti kuukausittaisilla tuloillaan. Äiti juo edelleen ja häntä Jenna tapaa melko säännöllisesti.

Lastensuojelusta

Jennan kokemus kuulluksi tulemisesta eroaa melko paljon, kun hän vertaa sitä lapsuudessaan ja nyt nuoruudessaan. Lapsena äiti kielsi puhumasta perheen todellisesta tilanteesta. Koska omia tapaamisia ilman äitiä ei työntekijöiden kanssa ollut, hänen mielipiteensä elämästään ja kodin aidosta tilanteesta jäi huomioimatta. Nuoruusiässä Jenna rohkaistui puhumaan tilanteestaan ja haki apua. Tilanne muuttui huomattavasti paremmaksi ja Jenna koki tulleen kuulluksi ja autetuksi. Jenna koki, että hän saa apua tarvittaessaan ja pyytäessään sekä eri auttajatahojen mukana olemisen tärkeänä turvana elämälleen.

Miettiessään elämäänsä jälkeenpäin Jenna kokee, että hänet olisi pitänyt sijoittaa pois kotoa vaikka lapsuudessa se ei tuntunutkaan hyvältä ajatukselta. Jenna myös pohtii, että jos hän olisi saanut enemmän aitoa tietoa sijoituspaikoista ja päässyt tutustumaan jonkin laitokseen, negatiivinen mielikuva olisi saattanut muuttua. Jennan mielikuvat nuorisokodeista ja varsinkin siellä asuvista muista nuorista olivat negatiivisia.

Varmaan siitä, koska mä en oikeesti halunnu muuttaa pois kotoonta ja mä oon sitä mieltä et oikeesti, jos jossain on huono kaveripiiri niin se on las-

tenkodissa. Et koska ne kaikki on siel aivan samanlaisii ja toiset ei ikinä muutu. H1

Tällä hetkellä, 18-vuotiaana Jenna näkee tulevaisuutensa positiivisena ja voi hyvin. Miettiessään mitä lastensuojelu on hänen elämälleen merkinnyt, kuvaa hän osuvasti sen muutosta lapsuudesta nuoruuteen seuraavasti:

H7: Mahdollisuus, ehkä jollain tapaa pelastus ainakin nyt myöhemmin. Sillon nuorempana ei ainakaan ollu silloin se tuntu painajaiselta.

M: Painajaisesta on tullut pelastus?

H7: Niin, niinki vois melkein sanoa

Lastensuojelun avohuollossa on onnistuttu tukemaan Jennaa pääsemään irti vaikeasta kotitilanteesta ja kasvamaan pärjääväksi nuoreksi naiseksi. Vaikka lastensuojelun tuki on aika ajoon ollut Jennan elämässä riittämätöntä, on lastensuojelu muodostanut Jennan elämälle vahvan pohjan.

P:...niin mitä lastensuojelu on sulle antanu?

H3: Siis niin ku kaiken (purskahtaa itkuun)

Jennan tarinassa tulee esille lastensuojelunuorille tyypillisiä elämäntapahtumia, jotka ovat tuoneet heidät lastensuojelun avun piiriin. Tarinaa voi pitää onnistuneena lastensuojelutyöskentelynä, vaikka aika ajoon Jenna ei olekaan ollut tyytyväinen samaansa tukeen. Toisaalta tämä ulottuvuus on aina läsnä lastensuojelutyössä. Vaikeistakin hetkistä voidaan päästä eteenpäin ja lopputulos ratkaisee.

5.3 Jonin tarina

Joni syntyi perheen vanhemmaksi lapseksi ja hänellä oli kaksi pienempää siskoa. Jonin lapsuudessa äiti ja isä olivat vielä yhdessä. Joni kuvaili lapsuuttaan vähäsanaisesti, ihan tavalliseksi, mutta mukavaksi ajaksi. Mahdollisista vanhempien ongelmista Joni ei maininnut mitään. Sisarusten kanssa Jonilla oli hyvät välit, tavanomaisia riitoja lukuun ottamatta. Hänellä oli myös paljon kavereita, jotka olivat hänelle tärkeitä. Erityisen mukavana muistona lapsuudestaan Joni mainitsee yhdessä vietetyn ajan mummon kanssa ennen pienempien sisarusten syntymää.

...et mummi oli periaatteess joka päivä meillä se oli semmosta, et aamulla aina heräs ja mummi oli siellä. Syötiin Viiliksi aamupalaks ja semmosii hyvii niin ku muistoja. H2

Ala-aste Jonilla sujui pääsääntöisesti hyvin ja hänellä oli paljon kavereita ja harrastuksia. Vanhemmat erosivat Jonin ollessa ala-asteella. Joni ja pikkusiskot jäivät äidin luokse asumaan ja he muuttivat uudelle alueelle Helsingissä. Eron jälkeen Joni tapasi isäänsä satunnaisesti.

Kuudennella luokalla Jonin koulu alkoi mennä heikommin ja hänen käytöksensä huononi. Hän joutui tappeluihin ja riitatilanteisiin muiden oppilaiden kanssa ja häiriköi tunnilla. Joni ei muista, että ala-asteella olisi ollut varsinaisia koulupalavereja hänen käytöksestään johtuen, vaan rangaistuksena oli jälki-istunto.

Yläasteelle siirryttäessä Jonin kouluongelmat lisääntyivät. Joni häiriköi tunnilla ja lintsasi paljon yhdessä kavereidensa kanssa. Jonin tilanne heikkeni ja uhkana oli, että hän saattaa jäädä luokalleen. Kahdeksannella luokalla lastensuojelu tuli mukaan Jonin elämään ensimmäisen kerran. Koululla järjestettiin yhteistyöneuvottelu, johon kutsuttiin mukaan myös sosiaalityöntekijä. Jonin muistikuvat koulupalavereista olivat melko negatiivisia eikä hän itse ollut kovinkaan kiinnostunut osallistumaan.

P: Millanen olo, muistikuva sulla on niistä palavereista... jaksoitko kuuntelitko?

H6: Siis kyllähän ne menee vaik sä et jaksaiskaan. Niin kyllähän mä kuulin en mä kuurokaan ole. Mä kuuntelin ne, mut ei mua kiinnostanut.

Palaverin jälkeen Jonin asiakkuus lastensuojelussa alkoi. Joni tapasi sosiaalityöntekijäänsä yhteisissä palavereissa koululla tai toimistolla äidin kanssa. Omia henkilökohtaisia tapaamisia Jonilla ei sosiaalityöntekijän kanssa alkuun ollut. Lastensuojelun mu kaantulosta huolimatta Jonin koulunkäynti sujui yhä huonommin ja lintsailua oli entistä enemmän. Äiti oli voimaton Jonin kanssa, koska tämä oli paljon öitä luvatta pois kotoa ja vuorokausirytmii oli aivan sekaisin. Jonin tilanne kriisiytyi niin pahaksi, että hänet sijoitettiin nuorten vastaanottolaitokseen noin kuukauden ajaksi. Joni ei itse ollut tyytyväinen tehtyyn päätökseen. Hän karkasi pitkäksi ajaksi pois kotoa, välttääkseen sijoituksen.

...mulle sanottiin, että ku sun koulu menee huonosti niin laitetaan sut laitokseen. Ja sit mä lähin kotoota pois, et mä en joutuis sinne ja sit mä olin koko kesän jossain omilla reissuilla. Ja kerran vähän mopon kaa meni... huonosti. Ajoin miten sattuu ja sit poliisit pysäytti, ja mulla ei ollu kortti mukana niin sit ne tarkisti koneelta ja mull oli haku päällä ja vei mut sinne. H6

Vastaanottolaitoksessa vietettyyn aikaan Joni ei ollut tyytyväinen. Tiukat säännöt ja liikkumisen rajoittaminen eivät Jonia miellyttäneet.

H4: No no en mä tiedä kun mä en kauheesti tykänny olla siellä

M: Joo ja halusit kotiin

H4: Must siel oli ihan hirveet säännöt. Sit mä olin helpottunu kun pääsin kotiin

Ainoana positiivisen asiana laitoksessa oloajasta Joni mainitsee muut nuoret.

H4: Nii no olihan siel kivoi noi muut nuoret mut sitte..

Kuitenkin, negatiivisesta laitoksessa oloajasta huolimatta, Joni koki sen jälkeenpäin olleen hyödyksi hänen koulunkäyntinsä kannalta ja sai peruskoulun suoritettua ajallaan. Sijoituspäätöstä Joni ruotii kuitenkin hyvin suorasanaisesti:

H6: Ihan perseestä. Ei siinä oo mitään järkeä. Siinä ois voinu jotain muutki sattuu... mut siis samapa tuo, ainakin nyt menee paremmin.

Sijoituksen jälkeen Jonin asiakkuus lastensuojelussa jatkui. Kotona asumisen turvaamiseksi Joni ryhtyi tapaamaan sosiaaliohjaajaa (tukihenkilö). Joni tapasi sosiaaliohjaajaansa noin joka toinen viikko ja sosiaalityöntekijäänsä tarpeen mukaan. Jonista tehtiin myös lähete nuorisopsykiatriselle poliklinikalle mahdollisen masentuneisuuden tutkimiseksi.

Jonin kokemukset oman mielipiteensä kuulluksi tulemisesta ovat vaihdelleet hyvin paljon työntekijästä riippuen. Joni ei ollut tyytyväinen ensimmäiseen sosiaalityöntekijäänsä lainkaan.

H6: Heti ku vaihtu sossu niin sitten oli parempi. Se yks ei kuuntele yhtään mitään. Se on ihan, kun se ois jossain omissa maailmoissaan ihan bimbo.

Työntekijän vaihduttua Joni koki saaneensa äänensä ja mielipiteensä paremmin kuuluville. Hän kuitenkin peräänkuuluttaa, että nuorta pitäisi tavata yksin ilman vanhempia ja että hänen omaa mielipidettään kysyttäisiin.

H5: Sellanen mukava ja kyselee tai multaki nyt sillee, et ylipäätäsä siltä ketä siel nyt käy. Ni kyselee siltäki eikä sit vaan jos just käy joitteki vanhempien kaa ni kysele vaan niilt

Joni on kokenut aika ajoin lastensuojelun melko negatiivisena asiana ja tapaamiset työntekijöiden kanssa ”pakkopullana”. Hän kokee kuitenkin saaneensa tukea koulunkäyntiinsä ja puuttumisen koulunkäyntiongelmiiin olleen oikea ratkaisu hänen kannaltaan.

H5: No vaa, et puuttuu tollasiin jos just ei käy kouluu tai menee muute huonostikyl se auttaa

H5: Kai se on vähän helpottanu koulunkäyntii ainaki

Tällä hetkellä Joni käy 10-luokkaa ja pyrkii parantamaan yläasteen arvosanojaan, jotta seuraavan keväänä pääsisi opiskelemaan haluamalleen linjalle ammattikouluun. Jonin asiakkuus lastensuojelussa jatkuu edelleen ja hän on myös aloittanut arviointijakson nuorisopsykiatrisella poliklinikalla. Joni odottaa kovasti täysi-ikäistymistään, jolloin hänen lastensuojeluasiakkuutensa päättyy. Lastensuojelun negatiivinen pohjavire välittyy Jonista ja tulevaisuutensa toiveena onkin, että saadessaan omia lapsia hän ei olisi riippuvainen lastensuojelusta.

Mä toivon öö, että sitten ku mä oon joskus aikuinen ja saan lapsia ja et mun ei tarvii olla tekemisissä sosiaalini kanssa H1

6 NUORTEN KANSSA TEHTÄVÄN TYÖN KEHITTÄMINEN

Kehittämisehdotuksia ja ongelmakohtia on löydettävissä läpi aineiston ja ne tulevat esille niin tulosten esittelyosiossa kuin tarinoissakin. Nostamme seuraavassa esille tutkimuksen tärkeimmät tulokset ja nuorten kanssa tehtävän lastensuojelutyön kehittämisen kulmakiviä.

6.1 Oikeus riittävän tiedon saantiin

Lastensuojelutyötä on kritisoitu työskentelyn hämäryydestä. Asiakkaat eivät aina tiedä olevansa asiakkaita, eivätkä sitä mitä asiakkuus tarkoittaa tai mitä heiltä odotetaan. Asiakkuuden aikana ei välttämättä olla tietoisia, mitä asiaa pyritään muuttamaan ja minkä asian parissa työskennellään. (Tulensalo & Muukkonen 2005, 309.)

Tiedon puute lastensuojelusta, sen tarjoamista palveluista ja mahdollisuuksista välittyi myös vahvasti nuorten vastauksista. Nuorilta tiedusteltiin lastensuojelutyön kehittämisehdotuksia sekä millaista heidän mielestään lastensuojelutyön juuri nuorten kanssa tulisi olla. Kysymykseen vastaaminen osoittautui hankalaksi, juuri tiedonpuutteen vuoksi. Kuinka nuorilta voi odottaa kehittämisehdotuksia asiasta, jonka mahdollisuuksista he eivät ole tietoisia?

Nuoret toivoivatkin saavansa riittävästi tietoa lastensuojelutyöskentelystä ja sen erilaisista auttamisen keinoista. Nuoret eivät myöskään olleet tietoisia, mitä lastensuojelu on ja sen kuvaileminen koettiin hankalaksi. Sijoitus ja huostaanotto koettiin tai oli koettu hyvin pelottavina asioina. Myös niistä toivottiin enemmän konkreettista ja avointa keskustelua.

...et siit (sijoituksesta) ois sit puhuttu vielä enemmän ja sit niin ku enemmän konkreettisemmin. Et ehkä se tietämättömyys oli suurin, et miks mä en halunnu. Et oli niit kauheit ennakkoluuloja sellasii, et se ois oikeestaan ainoo minkä olis voinu tehä paremmin.. H2

Nuoreen ja hänen tilanteeseensa tutustuminen auttaa purkamaan nuoren vastustusta ja ennakkoluuloja lastensuojelusta. Lisäksi nuorella voi olla paljon esimerkiksi kavereilta saatua ”tietoa” lastensuojelusta tai vahva pelko, että hänet sijoitetaan heti johonkin laitokseen. Lastensuojelun toiminnasta tulee kertoa nuorelle faktoja sekä käydä läpi syyt miksi nuori on lastensuojelun asiakkaana. Tuomalla esille, kuinka huolissaan nuoren tilanteesta ollaan, annetaan nuorelle oikea kuva lastensuojelusta. (Välimäki 2009, 98; Päckilä 2008, 171.)

Kivistö (2006, 62–64) on tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, että sijoitetut nuoret olivat tietoisia asiakkuudestaan ja siihen johtaneista syistä. Päätösten yhteydessä asioita on käyty läpi useastikin. Lisäksi työskentely heidän kanssaan on ollut tiivistä ja he ovat hyvin perillä lastensuojeluun johtaneista syistä. Herääkin kysymys, onko pitkään kestävä huostaanotto ja sitä edeltänyt tiivis työskentely vasta mahdollistanut sen, että nuori on tietoinen omasta lastensuojeluasiakkuudestaan ja siihen johtaneista syistä. Nuorilla on oikeus heti ensimmäisellä kerralla astuessaan lastensuojelun toimipisteeseen tietää missä hän on, miksi hän on ja mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan.

Tiedon puute heijastui myös siinä, että nuorille oli melko epäselvää minkä auttajatahon luona he kävivät. Haastattelijoina saimme kysyä ja tarkentaa useaan otteeseen mikä taho oli kyseessä. Alueen palveluverkoston tuntemus oli suurena etuna haastatteluja tehdessä. Myös työntekijöiden ammattinimikkeet olivat nuorille epäselviä. Ensimmäisessä lainauksessa käy ilmi kuinka psykiatrisen puolen työntekijöitä kutsuttiin pääosin psykiatreiksi. Todellisuudessa nuoren omana työntekijänä oli joko psykiatrinen sairaanhoitaja tai sosiaalityöntekijä. Hoitavaa lääkäriä eli psykiatria tavattiin harvoin.

...mun sosiaalityöntekijä laitto mut tota tonne psykiatrille suositteli, et mä meen ja sit se varas mulle ajan sieltä ja mä oon käyny siel mun mielestä varmaan kolme vuotta H1

M: Ketä työntekijöitä sä tapaavat sosiaalityössä?

H7: Ainaki sosiaali tota ohjaajaa mikä se on... ja sitten sit on siel Itiksessä on joku, joku sossu sekin on yht sosiaalityöntekijää... sitä mä en oikeestaan pidä ees siitä, must aika turha. Niinku siellä...

M: Joo... eli siellä missä sä tapaavat...

H7: Itiksessä Tallinnanaukiolla...

M: Joo siel on monta paikkaa... nuorisosaama... psyka...

H7: Nuorisopsyka varmaan joo

M: siinä poliisin talossa
 H7: ei toisessa...

Kitinojan (2005, 167–168) tutkimuksen mukaan, nuoriin kohdistuvista avohuollon tukitoimista psyykenhoitoon ryhmiteltävät tukitoimet ovat yleisimpiä. Kuitenkin nuorten mielenterveyshäiriöt ovat vasta kuudenneksi suurin ongelmaryhmä lastensuojelulasten taustalla. Voi olla, että nuoria asiakkaita ohjataan herkemmin erityispalveluiden piiriin, koska lastensuojelun tukitoimet ja resurssit nuorten kanssa tehtävään työhön ovat riittämättömiä.

Omaa sosiaalihojajaa kutsuttiin pääsääntöisesti tukihenkilöksi. Lastensuojelussa tukihenkilöllä viitataan virallisesti vapaaehtoisein aikuisiin, jotka tapaavat lasta tai nuorta säännöllisesti. Tukihenkilö on näin yksi perheen ulkopuolinen turvallinen maallikkoai-kuissuhde lapselle. Haastatteluun osallistuneilla nuorilla, ei kuitenkaan kenelläkään ole ollut virallista tukihenkilöä elämänsä aikana. Nuorten mielikuvissa oman sosiaalihojajan kutsuminen tukihenkilöksi tuottaa työskentelysuhteeseen positiivisen ja lämpimän sävyn, jossa korostuu lastensuojelun tuen aspekti. Sosiaalityöntekijää kutsuttiin pääsääntöisesti sossuksi ja työskentelysuhteessa korostui enemmän kontrollisuhte, mikä on ymmärrettävää sosiaalityöntekijän työnkuvan kautta.

H2: No siis tukihenkilöltähän mä sain niinku aika paljon tukea ... mut ei se lastensuojelu siinä ollu muuten mukana kun sen tukihenkilön kanssa. Mut kuitenkin, et must se oli ihan riittävä. Ja kuitenkin se tukihenkilö osas kans niit paperiasioita ja kaikkee tollasta ja kuitenkin pysty puhumaanki, must se oli ihan riittäväki ja sit mä en oo varma, mähän sain jonkun oman terapeutin tai jonkun sellasen niin se kai tuli ehkä lastensuojelun kautta. Mä en oo ihan varma, mä luulisin, et ku mun tukihenkilö sano mulle et mun kannattas mennä sinne.

Nuorilla tulee olla oikeus tietää miksi heidän kanssaan työskennellään, oikeus turvaan ja suojeluun. Nuori ei usein pyydä osallisuutta eikä ole aktiivinen, varsinkaan jos hän ei ole mukana työskentelyssä tietävänä osapuolena. Tietämättömyys synnyttää epävarmuutta ja vetäytymistä. Avoimuutta ja auki puhumista ei voi sosiaalityössä koskaan olla liikaa. (Hurtig 2006, 192.)

Työntekijän näkökulmasta tiedon välittäminen lastensuojelun toimintatavoista, sen mahdollisuuksista ja rajallisuudesta on äärimmäisen tärkeää. Liian usein arjen työskentelyssä pidetään itsestään selvänä sitä mitä lastensuojelu on, jolloin paljon tärkeää tietoa jätetään kertomatta. Työskentelyn alkuvaiheessa on tärkeää tehdä selväksi lastensuojelun tuen ja kontrollin ristiriita-asetelma. Nuorelle ei saa luoda vääriä mielikuvia, mikä painoarvo hänen kuulemiselleen ja mielipiteilleen työskentelytilanteessa laitetaan. Nuoren kuuleminen ja hänen mukaan ottaminen aktiiviseen työskentelyyn ei saa olla ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että tilanteen niin vaatiessa, voidaan joutua tekemään päätöksiä vastoin nuoren omaa tahtoa. Tällöin korostuukin juuri tehtyjen päätösten perustelevinen ja auki puhuminen, joista on tarkoin määritelty jo lastensuojelulaissa.

Asiakassuunnitelmaa laadittaessa on hyvä käydä läpi sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työkuvien erilaisuudet. Näin nuorelle välittyy aito kuva mitä kukakin työntekijä hänen hyväkseen tekee. Tilanne korostuu entisestään jälkihuolto nuorilla, joiden elämään tulee uusia työntekijöitä toimeentulotuen hakemisen yhteydessä. Helsingissä lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät tee nuorelle toimeentulotukipäätöksiä, vaan nuoren on asioitava normaalin käytännön mukaisesti alueen sosiaaliasemalla. Lastensuojelun asiakkuus ja tapaamiset oman sosiaalityöntekijän ja mahdollisen sosiaaliohjaajan kanssa jatkuvat, mutta raha-asioiden hoitaminen tapahtuu eri työntekijöiden kanssa. Näin ollen työnjaon selventäminen nuorelle on tärkeää, jotta hän tietää kenen puoleen kääntyä tukea tarvitessaan.

Tutkimuksen nuoret tuottivat myös, että he eivät aina olleet tietoisia siitä minkä palveluiden piiriin sosiaalityöntekijä on heidät ohjannut. On käytävä avointa keskustelua siitä, miksi nuoresta tehdään lähete ja mihin. Näin uskoaksemme sitoutuminen työskentelyyn onnistuisi paremmin. Yhteistyöneuvottelujen sopiminen heti työskentelyn alussa selkeyttää tilannetta nuorelle. Tutun työntekijän mukanaolo uudessa toimipaikassa, uusien työntekijöiden kanssa, luo nuorelle turvaa. Lastensuojelussa tuttu termi ”saattaen vaihdettava” tulisi olla vakiintunut työtapa.

6.2 Kuule nuorta

Nuorten mielipiteitä kuulleina ja heidän kanssaan työskennelleinä, haluamme korostaa meidän yksittäisten työntekijöiden vastuuta nuorten kuulluksi tulemisessa ja osallisuuden edistämässä. Nuoren kuulemisella ja osallistamisella emme kuitenkaan tarkoita sitä, että nuori sanelisi lastensuojelun prosessia. Työntekijä on aina se, jolla on vastuu työskentelyprosessista sekä nuoren kuulemisen toteutumisesta.

Nuorten tiedon tavoittaminen, ymmärtäminen ja hyödyntäminen liittyvät aina vahvasti ammattilaisten auttamispyrkimykseen. Työntekijän tulee nähdä, että mahdollisuus kertoa omista asioistaan voi olla nuorelle tärkeä kokemus silloinkin, kun kertominen ei tuota olosuhteisiin näkyvää muutosta. Vaikeiden asioiden sanottaminen ja jakaminen, kokemus turvallisuudesta ja välittämisestä voivat kantaa merkityksellisesti nuorta eteenpäin. (Hurtig 2006, 193.)

Kuinka tehdä lastensuojelutyötä niin, että nuoret kokevat olevansa osallisia omassa elämässään ja asiakkuudessaan. Ei voida olettaa, että nuoret kertoisivat asioistaan heti ja, että vuorovaikutus toimisi asiakassuhteen alusta lähtien. Nuorten tapaamisiin tulee varata aikaa useampia kertoja kuin lasten kanssa työskenneltäessä. Nuorten luottamuksen saaminen vie aikaa, joka tulisi tiedostaa heidän kanssaan työskenneltäessä. Lastensuojelu ei myöskään välttämättä ole se helpoin paikka kertoa omista asioistaan.

Nuorten mielestä heidän mielipiteiden kuulemiseen tulisikin panostaa nykyistä yhä enemmän. Nuoret kokevat, että heillä on sanottavaa ja oikeus tuoda mielipiteensä julki.

Et ... et otetaan just niinku huomioon niin ku kaikki osapuolet ja sit niinku kuunneellaan sitä lastaki, koska silläki on paljo sanottavaa H3

Jos nuorella ei ole aktiivista roolia lastensuojelussa, se voi näyttäytyä hänelle epäselvänä. Työskentelyn tavoitteista ei muodostu selkeää kuvaa. Nuorella tulee olla mahdollisuus olla mukana tuottamassa tietoa elämästään, kokemuksistaan ja odotuksistaan. Nämä ovat osallisuuden edellytyksiä. Nuoren osallisuuden huomioiva työote ei rajoitu vain tapaamisiin ja huomioimiseen. Kyse on asenteesta, jossa nuoret nähdään erityisinä. Tärkeää on nähdä lapset ja nuoret toimijoina, ei vain työskentelyn ja arvioinnin kohteina. (Hurtig 2006, 179, 192.)

Nuorten omien tapaamisten merkitys korostuu varsinkin, jos nuoren vanhemmilla on päihdeproblematiikkaa. Nuorella tulee olla mahdollisuus kertoa rehellisesti perheensä tilanteesta ilman vanhempien läsnäoloa. Päihdeperheille tyypillinen salailun problematiikka on nuoren kokemuksen mukaan ollut heidän perheensä työskentelyn esteenä. Myös vanhempien vakuuttelu päihteidenkäytön lopettamisesta ei nuoren mielestä ole riittävää. Perheen tilannetta tulisi seurata ja pitää yhteyttä, jotta toivottuun muutokseen työskentelyssä päästäisiin.

....niin pitäis kans kuunnella niit lapsii yksinään vaikka ne vanhemmat sa-nois, et ei ne enää juo niin niin no, kuka sitä sit oikeesti uskoo, et sitä pi-täis jatkaa, et pidettäis yhteyttä ja niinku seurattais sitä tilannetta...H2

Nuoren toive, että tilannetta seurattaisiin ja lasta kuunneltaisiin yksin, tavoittaa saman kritiikin lastensuojelusta, jonka Itäpuisto (2008, 77) nostaa esille. Lastensuojelun toimintamallien voidaan sanoa olevan niin aikuislähtöisiä, että ne eivät tarjoa lasten kohtaamiselle ja kuulemiselle sopivia tilanteita. Käytännön asiakastilanteissa lasten sijasta paikalla ovat aikuiset ja he kertovat omia näkemyksiään. Näin lastensuojelu muuttuu pahimmillaan aikuistensuojeluksi.

Nuorelle yhteydenpito ja tilanteen seuranta edustavat aitoa välittämistä. Nuorelle on merkityksellistä tietoa, että hän voi aina olla yhteydessä lastensuojeluun ja että häntä halutaan tavata, vaikka hän ei olisi tullutkaan tapaamisiin. (Välimäki 2009, 104; Päckilä 2008, 171.)

Nuorten tapaaminen yksin on tärkeää. Tämä välittää nuorelle selkeän viestin, että hän on tärkeä ja juuri hänen mielipiteitään halutaan kuulla. Nuoret ovat kokeneet elämässään paljon ikäviä asioita ja joutuneet pettymään useasti. Nuoren tulisi lastensuojelussa saada vahvistusta, että hän on oman elämänsä asiantuntija ja hänellä on oikeus apuun ja turvaan. Nuorella itsellään on varmasti omaan tilanteeseensa ratkaisuja ja näkemyksiä siitä miten häntä voitaisiin auttaa. Nuoren kuulemisen tulisi olla todellista yhteistyötä. Lastensuojelutyössä voitaisiin tämän ajatuksen mukaisesti miettiä myös, mitä nuoren kannalta kiinnostavaa sillä voisi olla tarjottavana.

Usein työntekijöiden huomio saattaa kiinnittyä pelkästään nuoren ja hänen perheensä ongelmiin ja vaikeuksiin, kuten esimerkiksi päihteiden käyttöön tai masennukseen. Tämän rinnalla tulisi olla tietoista positiivista voimavarakeskustelua, nuoren elämän suojaavien tekijöiden tarkastelua riskitekijöiden rinnalle. Nuoren elämää tulee käsitellä ja kuulla kokonaisvaltaisesti ja kartoittaa nuoren elämän hyviä ja kantavia asioita, ei vain ongelmia. Nuoret toivovat työntekijöiltä ennen kaikkea avoimuutta ja aitoa kuulemista.

6.3 Kohtaava ja pysyvä työntekijä

Työntekijän persoonalla ja suhtautumistavalla nuoreen on suuri merkitys toimivan työskentelysuhteen luomiselle. Avohuollon työntekijän kautta nuori muodostaa ensimmäiset mielikuvansa ja kokemuksensa lastensuojelusta. Tutkimuksen nuoret arvostivat työntekijässä muun muassa ystävällisyyttä, helposti lähestyttävyyttä, luotettavuutta, aitoa kiinnostusta hänen asioihinsa sekä työntekijän kykyä eläytyä toisen tunteeseen.

No semmonen ystävällinen ja helposti lähestyttävä ja semmone, et se niinku oikeesti välittää niist asioista. Et ku sanoo, et joku on pielessä niin sit se ei oo vaan sillee, et ” joo joo otetaan joskus yhteyttä”. Ja sit ei otetakaan. Ja, et se on niinku aidosti kiinnostunu niinku siitä asiasta. H2

Aito kohtaaminen antaa nuorelle kokemuksen, että aikuinen on hänestä kiinnostunut aidosti ihmisenä eikä vain pelkästään hänen suoritustensa ja saavutustensa perusteella. Kannustaminen, tukeminen, ohjaaminen ja ymmärtäminen ovat aidon kohtaamisen elementtejä. Aito kohtaaminen ei tarkoita, että hyväksytään kaikki nuoren teot. Aidossa kohtaamisessa aikuisen vastuulla on myös rajojen asettajan rooli. Nuoren toimiessa väärin, hänelle on annettava rehellistä palautetta rakentavassa hengessä, joka ei kuitenkaan aina ole aikuisellekaan helppoa. (Veivo- Lampinen 2009, 197.) Myös Hotarin (2007,79) mukaan nuori odottaa tapaavansa kohtaavan, kuulevan ja läsnä olevan työntekijän, jonka kanssa voi avoimesti ja luottamuksellisesti etsiä ratkaisuja elämän vaikeuksiin.

Nuoren ja työntekijän kohtaamisissa ei ole usein kyse suurista tai nopeista muutoksista nuoren elämään. Hyvä suhde työntekijään tukee nuorta, kun yritetään estää tilanteen huonontuminen tai vahvistaa nuoren elämäntaitoja. Työntekijältä tämä edellyttää koko-

naisvaltaista työskentelyotetta. Myös työntekijän kannustava ote ja että nuorta ei tuomita vaikka hän on toiminut väärin, koettiin tärkeiksi ja asiakassuhdetta edistäviksi piirteiksi.

..ja on semmonen tsemppaava ja ei sillee niin ku vaik tekis jotain tyhmääkin ni ei heti oo sillee tuomitsemassa. Ei saa ”nyt sust ei oo kyl tulossa mitään” vaan sillee, et joo kaikille joskus sattuu tollasii mokii, ei voi mitään, et kyl niist selvittäään. H7

No samalla tasolla juttelee esim. niinku sen asiakkaan kaa tai mikä potilas onkaan, ettei oo semmonen ärsyttävä, joka nipottaa ja väittää, et on tehny väärin. Se on jokaisen oma päätös mitä on tehny. Sillee niinku on mukava ja ystävällinen ja sillee. H6

Nuorten kanssa työskennellessä, työntekijän tulee ymmärtää entistä paremmin nuoruuteen liittyvät kehitystehtävät, nuoren suojautumiskeinot ja normaalin nuoruuden häilyvä raja. Lapsen verrattuna, nuorella on suuremmat mahdollisuudet itse hakea apua ja toisaalta toimia monella tapaa vaikuttaakseen omaan tilanteeseensa. Liian helposti ajatellaan, että teini-ikäisen tunteet ja käytös johtuvat murrosiästä. Tällöin nuori nähdään vain ikävaiheensa kautta, eikä huomata hänen yksilöllisiä tuntemuksiaan ja elämäntilannettaan. Itsenäistymisen ja ystäväpiirin korostaminen voi taas johtaa vanhempien merkityksen unohtamiseen. Nuori on aina kuitenkin aikuisten hyväksynnän ja tuen tarpeessa. (Itäpuisto 2008, 122; Välimäki 2009, 93.)

Hyväri (2001, 284) on todennut tutkimuksessaan, että ammattilaisen tulee olla aito ja totuudellinen, oma itsensä, eikä kätkeytyä roolinsa taakse. Itsensä tunteva voi olla omalla itsenään. Hyvärin lainauksessa kiteytyy hyvin nuorten toive hyvästä työntekijästä. He arvostavat aidon työntekijän, aitoa kohtaamista. Jokainen työntekijä tekee työtään omalla persoonallaan, omalla elämäkokemuksellaan ja omalla arvopohjallaan. Nähdä ja kohdata jokainen nuori arvokkaana yksilönä kuulostaa sosiaalialan ammattilaiselle itsestäänselvyydeltä. Tutkimuksen nuorten vastauksista heijastui ikävä kyllä paljon muutakin. Tätä vasten aitoon kohtaamiseen olisi tiedostetusti panostettava entistä enemmän.

Yleinen ongelma sosiaalityöntekijöiden suuresta vaihtuvuudesta koettiin myös negatiiviseksi ja työskentelysuhdetta heikentäväksi tekijäksi.

Yks juttu mikä niin mua on sillee ärsyttäny lastensuojelussa on ollu se, et kun työntekijät on vaihtunu niin paljon, ihan jatkuvalla syötöllä, et ei oo niin ku montakohan kertaa mul ois vaihtunu, kolme tai neljä kertaa et nyt on taas uus työntekijä ja mua niin raivostuttaa se ku saa kertoa aina samoja juttuja uudestaan ja uudestaan... H2

Työntekijätilanne avohuollon lastensuojelutyössä on vaikea. Pätevien sosiaalityöntekijöiden saaminen ja työntekijöiden suuri vaihtuvuus aiheuttavat vaikeuksia asiakassuhteiden luomisessa sekä viranomaisyhteistyössä. Nuorten kohdalla olisi tärkeää, että sosiaalityöntekijä olisi pysyvä. Näillä nuorilla voi olla usein takana paljon muutoksia ja pettymyksiä aikuisiin. Lastensuojelussa tulisi välttää lisäämästä tätä taakkaa ja nuori tulisi ”vaihtaa saattaen” sosiaalityöntekijän vaihtuessa, jotta työskentely ei lähtisi aivan nollasta. (Tamminen 2008, 16; Välimäki 2009, 107.)

7 LOPUKSI

Tämän tutkimuksen perusteella on vahvistunut käsitys, että tarvitaan lisää tietoa kuinka nuoret kokevat asemansa ja osallisuutensa lastensuojelun asiakkaina. Lastensuojelussa ollaan usein tekemisissä nuorten kipeimpien asioiden ja elämänvaiheiden kanssa. Jotta työssä päästään tuloksiin ja uusiin elämänvaiheisiin, on sekä työhön että tutkimukseen otettava avoimesti asiakkaat mukaan. Nuorten kokemukset työskentelyprosesseista jäävät usein tavoittamatta. Vaatimus nuorta osallistavaan työhön on lastensuojelulaissa. Sen toteutumista käytännön arkisessa lastensuojelutyössä on tärkeää seurata ja arvioida.

Lastensuojelutyössä nuoret tulee nähdä omana tärkeänä erityisryhmänä. Nuorten kanssa tehtävään työhön tulisi panostaa enemmän ja erikoistua siihen olemassa olevilla resursseilla. Nuorilta tulisi kerätä palautetta ja mielipiteitä lastensuojelutyöstä. Näin tavoitettaisiin nuorten kokemukset työskentelyprosessista. On ollut koskettava ja todella opettavainen kokemus kuulla ja tavoittaa nuorten kokemuksia. Haluammekin kiittää tutkimukseemme osallistuneita nuoria.

Avohuollon lastensuojelutyön tärkein tehtävä on lapsen ja nuoren kotona asumisen turvaaminen. Olisi mielenkiintoista tutkia myös vanhempien kokemuksia perheen saamista palvelusta. Näin tuotettaisiin tärkeää tietoa työkäytäntöjen kehittämiseksi vanhempien näkökulmasta. Olisi mielenkiintoista verrata vanhemman ja nuoren kokemuksia lastensuojelusta, kuka perheessä on kokenut olevansa asiakas ja kenen tarpeisiin työllä on vastattu.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia myös lastensuojelutyötä tekevien ammattilaisten kokemuksia nuorten kanssa työskentelystä. Olisi tärkeää tietää millaisena nuorten kanssa työskentely koetaan. Kuinka työntekijöiden mielestä nuorten kanssa tehtävää työtä tulisi kehittää ja millä tavalla resursseja tulisi kohdentaa uudelleen?

Nuorten kokemusten ja kehittämisideoiden saattaminen työntekijöiden tasolle mahdollistaa kehittämistyön liikkeellelähdon. Lastensuojelutyössä yksi tärkeimmistä ammatillisuuden alueista on kyky reflektiivisyyteen. Omaa työtä arvioidaan ja tarpeen mukaan suunnataan uudelleen sekä tieteelliseen että kokemukseräiseen tietoon peilaten. (Satka

ym. 2005, 17.) Opinnäytetyöprosessimme tärkein anti meille on ollut omien arjen työtapojen refleктоiminen. Kuulemalla nuoria ja peilaamalla omaa ammatillista kehittymistä voimme todeta oman asiantuntijuutemme nuorten kanssa toimiessa lisääntyneen. Prosessi on vahvistanut kummankin ammatillisia intressejä. Usko nuorten itsenäisyyttä tukevaan lastensuojelutyöhön on lisääntynyt ja koemme sen entistä tärkeämmäksi.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut henkilökohtainen prosessi kummallekin tutkijalle. Mieleenpainuvimpia ovat olleet haastattelutilanteet ja niiden nostattamat tunteet. Vaihdamalla roolia työntekijästä tutkijaksi olemme saaneet tarkastella oman työmme tuloksia aitiopaikalta ja kuulleet sanoja, jotka ilman tätä tutkimusta olisivat jääneet kuulematta. Antamalla nuorille mahdollisuuden tulla kuulluksi olemme saaneet palautetta myös omasta työstämme, vaikka se ei tutkimuksemme tavoitteena ollutkaan. Haastattelut toivat esille kuinka vähäpätöisenä me työntekijät usein rooliamme asiakkaan elämässä pidämme. Kuitenkin vuosiakin kestävät asiakasprosessit saattavat olla nuorelle elämän tukeva peruspilari. Tukihenkilö- termi, jolla nuoret kauttaaltaan ammattikuntaamme kutsuivat, tuntuu entistäkin arvokkaammalta. Mielestämme tuki sisältää lähtökohtaisesti positiivisen asetelman, joka parhaimmillaan korostuukin tehdyssä työssämme. Luomalla turvallisen asiakassuhteen nuoren kanssa, voi tuen vastaanottaminen olla mahdollista.

Yksittäisen lastensuojelun työntekijän mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnallisen tason ongelmiin ovat vähäiset. Kuitenkin omiin työtapoihin ja työn sisältöön on mahdollista vaikuttaa hyvinkin paljon, jolla voi olla yksittäisten asiakkaiden elämän kulkuun ratkaiseva merkitys. Työssämme olemme pyrkineet kiinnittämään enemmän huomiota tiedon lisäämiseen, panostaneet siihen mitä ja miten kerromme asiakkaillemme lastensuojelutyöstä ja sen tarkoituksesta. Nuorten tapaamisissa olemme tiedostetummin keskittyneet kuulemaan heitä entistä paremmin. Asiakassuhteissa, joissa pääpaino on vanhempien tapaamisissa, olemme tavanneet lapsia säännöllisesti ja halunneet kuulla myös heidän mielipiteitään ja näkemyksiään hänen itsensä ja perheensä tilanteesta. Lastensuojelutyön toteuttajien, erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalihojaajien tulisi olla ammattitaitoisia oman alansa asiantuntijoita. Heillä tulisi olla kykyä, halua, osaamista sekä ennen kaikkea aikaa lasta osallistavalle sosiaalityölle. Pyrkimyksenä on luoda lapsille tietoisuus, että olemme olemassa häntä varten, mikäli hän kokee tarvitsevansa apua. Lastensuojelutyön ydin, lapsen suojeleminen ja kuuleminen eivät ole mahdollista ilman lapsen kohtaamista (Tulensalo & Muukkonen 2005, 306).

Pelkkää positiivista oman työn tutkiminen ei kuitenkaan ole ollut. Olemme kokeneet suurtakin syyllisyyttä siitä kuinka emme tarpeeksi ajoissa ole osanneet, kyenneet tai uskaltaneet toimia radikaalimmin nuoren parhaaksi. Kuinka jopa sosiaalityön peruslähdekohta, olla aidosti läsnä ja kysyä nuorelta mitä kuuluu, unohtuu liian usein. Herääkin halu spekuloida asiakkaan kohtaamiseen liittyvien opintojen riittämättömyyttä vai olettaanko kohtaamisen taitojen olevan sisäsyntyisiä. Koemme, että niin alan opiskeluissa kuin arjen työssäkin, asiakkaan kohtaamiseen tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Oman työkokemuksemme ja tämän tutkimuksen myötä ammatillisuutemme on kiteytynyt yhä pienempään yksikköön – toisen ihmisen kohtaamiseen. Opinnäytetyömme perusteella, aidolla läsnäololla, kuuntelemisella sekä riittäväällä tiedon saannilla, voi painajaisesta tulla pelastus.

LÄHTEET

- Ackerman, Robert 1991. Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholistiperheessä. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Aula, Maria-Kaisa 2009. Luento. Talentian asiantuntijapäivät 11.3. Helsinki.
- Dunderfelt, Tony 1997. Elämänkaaripsykologia: lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Porvoo:WSOY.
- Erkkilä, Raija 2005. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Tartu: Gutenberg AS, 195–224.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Eskonen, Inkeri; Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi 2006. Vallan määrittämät asiantuntijapuhujat; faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele; Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Granfelt, Riitta 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran tutkimuksia 702. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hallintolaki 2003/434 6.6.2003. Viitattu 12.10.2009
www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434
- Heikkinen, Alpo 2005. Telakalta metsään. Teoksessa Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia- kustannus, 322–340.
- Heikkinen, Alpo 2007. Nuoret lastensuojelun avohuollossa - palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto selvityksiä 2007:1.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

- Hotari, Kaisa-Elina 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Hurtig, Johanna 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele; Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–194.
- Hyväri, Susanna 2001. Vallattomuudesta vastuuseen – kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Helsinki: Tietosanoma.
- Itäpuisto, Maritta 2008. Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja.
- Karjalainen, Lauri; Forslund-Raivaara, Nina & Pitkonen, Sari 2009. Sosiaaliohjauksen kehittäminen lastensuojelussa. Teoksessa Heinonen, Hanna & Metsälä, Johanna (toim.) Lastensuojelua kehittämässä. Kokemuksia pääkaupunkiseudulta. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 19. Helsinki: SOCCA, 115–128.
- Kitinoja, Manu 2005. Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes.
- Kivistö, Jaana 2006. ”Missä mää olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Ammatillinen lisensiaattitutkielma.
- Kumpulainen, Aila 2003. Sosiaalityö Kuusikon kunnissa 2003. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 7/2003. Edita Prima.
- Kuronen, Marjo; Granfelt, Riitta; Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) 2004. Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004. Jyväskylä: PS- Kustannus.
- Känkänen, Päivi & Laaksonen, Sari, 2006. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Lastensuojelun Kehittämishjelma. Viitattu 4.10.2009 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto/tavoitetila>
- Laaksonen, Sari (toim.) 2005. Jälkihuolto-opas. Lastensuojelun Keskusliitto. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 8.4.1983. Viitattu 12.10.2009

- <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830361>
- Lastensuojelulaki 1983/683 3.8.1983. Viitattu 12.10.2009
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830683>
- Lastensuojelulaki 2007/417 13.4.2007. Viitattu 12.10.2009
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Myllärniemi, Annina 2006. Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys
 pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 7/2006. Helsinki: SOCCA.
- Myllärniemi, Annina 2007. Lastensuojelun perhetyö ammattikäytäntönä. SOCCAn ja
 Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 15. Helsinki: SOCCA
- Niemelä, Pauli 2003. Elämänvaiheisiin liittyvä turvattomuus. Teoksessa Laitinen, Merja
 & Pohjola, Anneli (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-
 kustannus, 86–102.
- Näsänen, Merja & Rautava, Marie 1998. Koulukotioppilaiden kokemuksia ja näkemyk-
 siä huostaanotosta, sijoituksesta ja koulukotielämästä. Helsinki: Stakes.
- Oranen Mikko i.a. Lasten osallisuus. Viitattu 3.10.2009 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus>
- Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittä-
 misessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjel-
 man osaraportti. Helsinki: Ensi ja turvakotien liitto ry.
- Patronen, Margit 1997. ”Osoita taas elämän tarkoitus” – Sosiaalityön tehtävät syrjäyty-
 neiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Teoksessa
 Ruoho, Kari & Ihatsu, Markku (toim.) Kasvatuksellisia ja kuntoutukselli-
 sia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. NUORAn julkaisuja nro 4. Helsin-
 ki: Nykypaino Oy, 199–208.
- Pulma, Panu 2004. Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Puonti, Annamaija; Saar-
 nio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi,
 11–21.
- Päkkilä, Hanna 2008. Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Teoksessa Huotari,
 Kari & Hurtig, Johanna (toim.) Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsinki:
 Yliopistopaino Oy, 161–174.
- Raitakari, Suvi 2004. Nuoren elämänhallinta: Toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa
 Jokinen, Arja; Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja
 vaieta. Helsinki: Gaudeamus.

- Räty, Tapio 2004. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, Annamaija; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 85–104.
- Räty, Tapio 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy
- Saarnio, Tuula 2004. Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Puonti, Annamaija; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240–255.
- Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Suutari, Minna 2002. Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Tamminen, Anu 2008. Lapsen toiseus ja osallisuus – Kertomus kuuden nuoren kokemuksista lastensuojelun asiakkaana. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu- tutkielma.
- Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas. Oppaita 65. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina 2005. Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 304–321.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Unicef i.a. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Viitattu 3.10.2009
http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus
- Veivo- Lampinen, Lea 2009. Nuoren aito kohtaaminen. Teoksessa Lämsä, Anna- Liisa (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: Ps-Kustannus.
- Virtanen, Päivi (toim.) 1999. Verkostoituva asiakastyö. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Välimäki, Sanna 2009. ”Ootsä mun sossu?” – Pohdintoja nuorten kohtaamisesta ja nuorten antamasta palautteesta. Teoksessa Heinonen, Hanna & Metsälä, Johanna (toim.) Lastensuojelua kehittämässä. Kokemuksia pääkaupunkiseudulta. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 91–112.

LIITE 1

Haastattelurunko

Nykytilanne

1. Nuoren nykytilanne (virittelevä kysymys)
 - Kerro mitä suun elämään kuuluu tällä hetkellä? (Työ, opiskelu, asuminen)
 - Mitä sun mielestä on lastensuojelu?
 - Millä tavalla lastensuojelu on tällä hetkellä mukana sun elämässä? (Työntekijät, yhteydenpito/otto, kuinka usein,)

Menneisyys

2. Elämän- ja Lastensuojelunpolku

Piirretään elämänkaari lastensuojelupolun tueksi

(Elämänkaari jaetaan alle kouluikä, 7-12 v, ylä-aste ja nykyhetki)

- Ketä teidän perheeseen kuului, sisarukset, syntymät
 - päivähoito, koulut, (merkitään janalle) mitä muistikuvia niistä
 - Millaisena muistat oman ja perheesi lapsuuden ja nuoruuden
 - Mitä lastensuojelu on ollut konkreettisesti? Millaisena olet kokenut lastensuojelun?
- Muistatko miten lastensuojelu on tullut sun elämään? Millainen on ollut sun ensimmäinen kokemus/muistikuva lastensuojelusta? Mitä sitten tapahtui, millaiset kokemukset, tapahtumia, millainen silloin oli perheen tai sinun tilanne?
 - Onko lastensuojelun mukana olo elämässäsi ollut tarpeellista? Olisiko asioihin pitänyt puuttua aiemmin, millä tavalla, Koetko että sinä (perheesi) sait apua silloin kun olet sitä tarvinnut. Millaista apua olet saanut?
 - Millaista apua olisit tarvinnut? (eri elämänvaiheissa)
 - Minkälaisissa tilanteissa olet(ko) tarvinnut apua lastensuojelusta? Onko apua/tukea ollut helppo pyytää? Oletko aina tiennyt mistä pyytää apua?
 - Minkälaisia tukimuotoja olet saanut tai sinulle on tarjottu lastensuojelun kautta? (apulista)
 - Tukimuotojen läpikäyminen: hyvät kokemukset/huonot, onko sinun mieli-pidettäsi kuunneltu? Oletko mielestäsi päässyt vaikuttamaan itseäsi koskevilla asioilla?

kokoajan rinnalla kulkee kysymykset lastensuojelun mukaantuloista/olosta

- Ketä työntekijöitä olet tavannut lastensuojelussa, kuinka usein ..., oletko voinut ilmaista omia tunteitasi ja mielipiteitäsi, onko sinun mielipidettäsi kuunneltu? Oletko mielestäsi päässyt vaikuttamaan itseäsi koskevissa asioissa

Tulevaisuus

3. Lastensuojelun kehittäminen nuoren mielestä

- Mitä lastensuojelu on sinulle antanut? / tuonut elämääsi, jos lastensuojelua ei olisi ollut sun elämässä niin miten se olisi vaikuttanut ...

- Millaista on (ollut) olla lastensuojelun asiakkaana? Miten koet sen tällä hetkellä?

onko sinulla tällä hetkellä mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitä, pyytää tarvittaessa apua ym.

- Millaista lastensuojelun pitäisi olla? Ja miksi...
- millainen on hyvä lastensuojelun työntekijä?
- Miten lastensuojelutyötä (nuorten)kanssa mielestäsi voisi / pitäisi kehittää? millaisia asioita/neuvoja omien kokemustesi pohjalta nostaisit esille.
- Miten kuvailisit lastensuojelua kolmella sanalla.

LIITE 2

Hei!

Olemme kaksi sosiaali-alan ylemmän ammattikorkeakoulun opiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta Helsingistä. Teemme opinnäytetyönämme tutkimusta lastensuojelun avohuollon nuorista. Haluamme selvittää kuinka nuoret itse ovat kokeneet asiakkuutensa lastensuojelun avohuollossa. Tutkimuksemme tavoitteena on saada kuuluviin nuorten omia mielipiteitä lastensuojelun palveluista ja näin kehittää avohuollon työtä.

Haluaisimme haastatella sinua tutkimukseemme. Allekirjoittamalla tämän suostumuksen annat luvan sinulle tehtävään haastatteluun sekä haastattelun pohjalta saadun aineiston käyttöön opinnäytetyössämme. Sinulla on oikeus kieltäytyä ja vetäytyä tutkimuksesta missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilman, että sillä on haitallisia vaikutuksia asiakkuuteen tai palvelujen saantiin.

Käsitlemme tiedot ehdottoman luottamuksellisesti, eikä sinun osuuttasi voida tunnistaa lopullisesta työstä. Kerättyä tietoa käytetään ainoastaan opinnäytetyön tekemiseen ja kaikki haastatteluaineisto tuhotaan tutkimuksen valmistuttua.

Aika ja paikka

Nuoren allekirjoitus ja nimenselvennys

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Ystävällisin terveisin:

Minna Flyktman

Petra Jäppinen